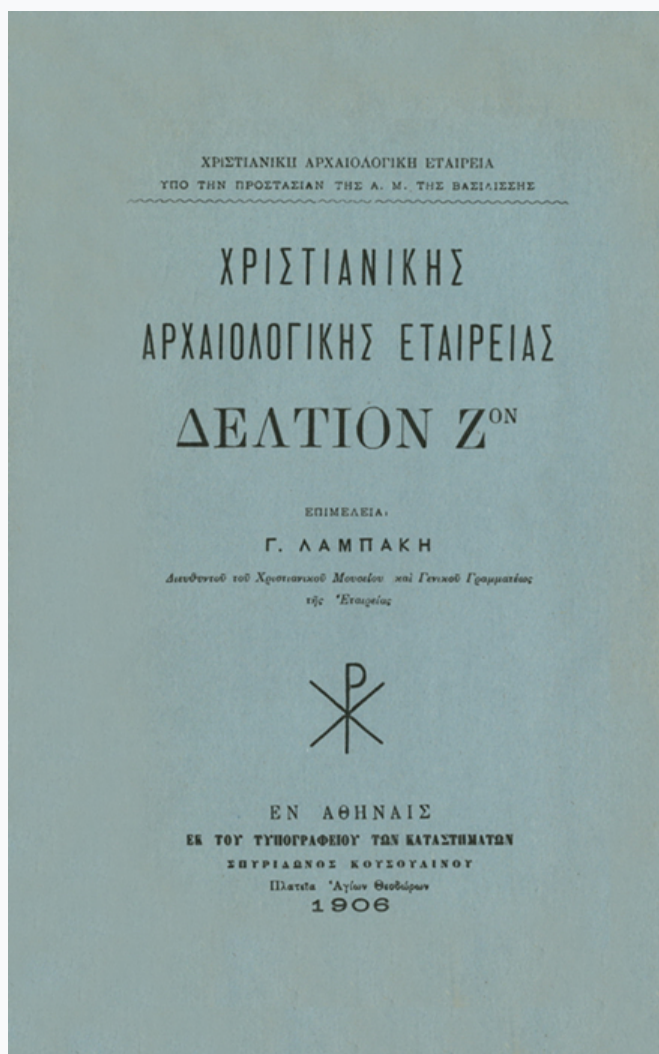

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 7 (1906)

Δελτίον ΧΑΕ 7 (1906), Περίοδος Α'

Ανακοινώσεις εν τω Αθήνησι συγκροτηθέντι Α΄ Διεθνεί Αρχαιολογικῷ Συνέδριω εν τη Αιθούσῃ της Ακαδημίας περί των εν Μήλῳ Χριστιανικῶν Κατακομβῶν, του εν αὐτῇ Βαπτιστηρίου και ἐτέρων Χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων, περί διακρίσεως των ὀρων Βυζαντινῇ Αρχαιολογία κα

Γεώργιος ΛΑΜΠΑΚΗΣ

doi: [10.12681/dchae.1623](https://doi.org/10.12681/dchae.1623)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΛΑΜΠΑΚΗΣ Γ. (2013). Ανακοινώσεις εν τω Αθήνησι συγκροτηθέντι Α΄ Διεθνεί Αρχαιολογικῷ Συνέδριω εν τη Αιθούσῃ της Ακαδημίας περί των εν Μήλῳ Χριστιανικῶν Κατακομβῶν, του εν αὐτῇ Βαπτιστηρίου και ἐτέρων Χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων, περί διακρίσεως των ὀρων Βυζαντινῇ Αρχαιολογία κα. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 7, 29–62. <https://doi.org/10.12681/dchae.1623>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Ανακοινώσεις εν τῷ Αθήνησι συγκροτηθέντι Α'
Διεθνεί Αρχαιολογικῷ Συνέδριῳ ἐν τῇ Αἰθούρῃ τῆς
Ακαδημίας περὶ τῶν ἐν Μήλῳ Χριστιανικῶν
Κατακομβῶν, τοῦ ἐν αὐτῇ Βαπτιστηρίου καὶ ἐτέρων
Χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων, περὶ διακρίσεως τῶν
ὄρων Βυζαντινῇ Αρχαιολογία καὶ Βυζαντινῇ τέχνῃ
καὶ τῶν ὄρων Χριστιανικῇ Αρχαιολογία καὶ
Χριστιανικῇ τέχνῃ

Γεώργιος ΛΑΜΠΑΚΗΣ

Γ. ΛΑΜΠΑΚΗ

Ὑφηγητοῦ τῆς Χριστιαν. Ἀρχαιολογίας καὶ Διευθυντοῦ τοῦ Χριστιαν. Μουσείου

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

ΕΝ Τῷ ΑΘΗΝΗΣΙ ΣΥΓΚΡΟΤΗΘΕΝΤΙ Α ΔΙΕΘΝΕΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚῷ ΣΥΝΕΔΡΙῳ

Συνεδρία τῆς $\frac{29 \text{ Ματίου}}{11 \text{ Ἀπριλίου}}$ 1905 (1)

ΕΝ Τῇ ΑΙΘΟΥΣῃ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

Ι

Περὶ τῶν ἐν Μήλῳ Χριστιανικῶν Κατακομβῶν,
τοῦ ἐν αὐτῇ Βαπτιστηρίου καὶ ἐτέρων
Χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων.

Α . Κατακόμβαι καὶ Βαπτιστήριον Μήλου.

ὡς ἐν Μήλῳ κατακόμβας, περὶ τὰ τέλη τοῦ 1843
ἀνακαλυφθείσας, πρῶτος περιέγραψεν ὁ Γερμανὸς
ἀρχαιολόγος Ross (2).

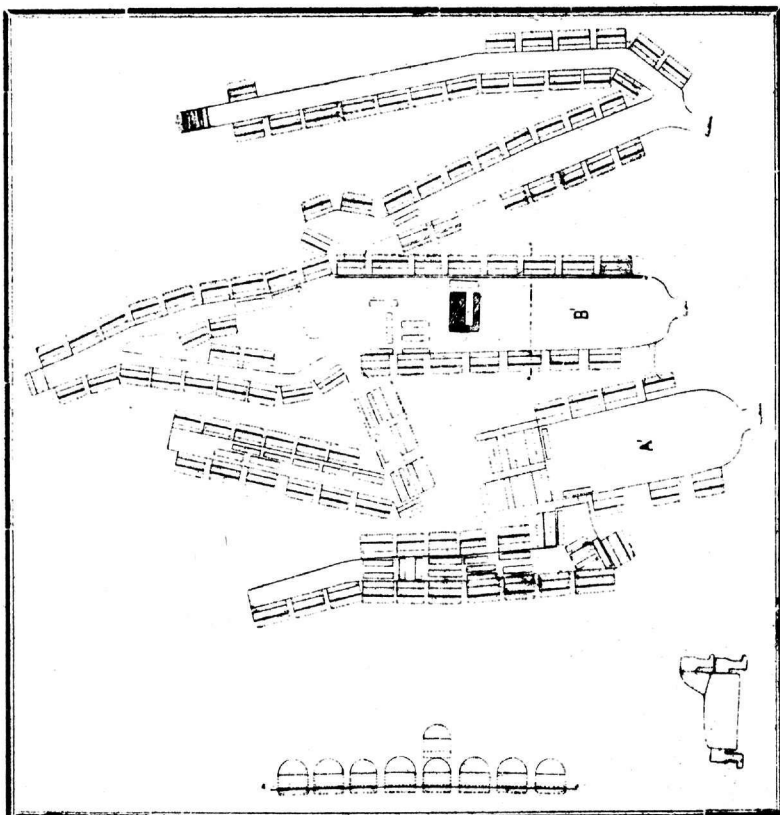
Τῶν κατακομβῶν τούτων, ὧν οὐδεμία μέχρι τοῦδε
ἐδημοσιεύθη ἀρχιτεκτονικὴ καίτοις, ἤδη παρουσιάζω

(1) Comptes Rendus σελ. 312—316.

(2) Ross. Reisen auf den Griechischen Inseln III. 1845. σελ. 145.

ὁμῶν τοιαύτην ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ μηχανικοῦ κ. Roncan καταμε-
τρηθεῖσαν (Εἰκ. 1). ⁽¹⁾

ΒΟΡΡΑΣ

Εἰκὼν 1.

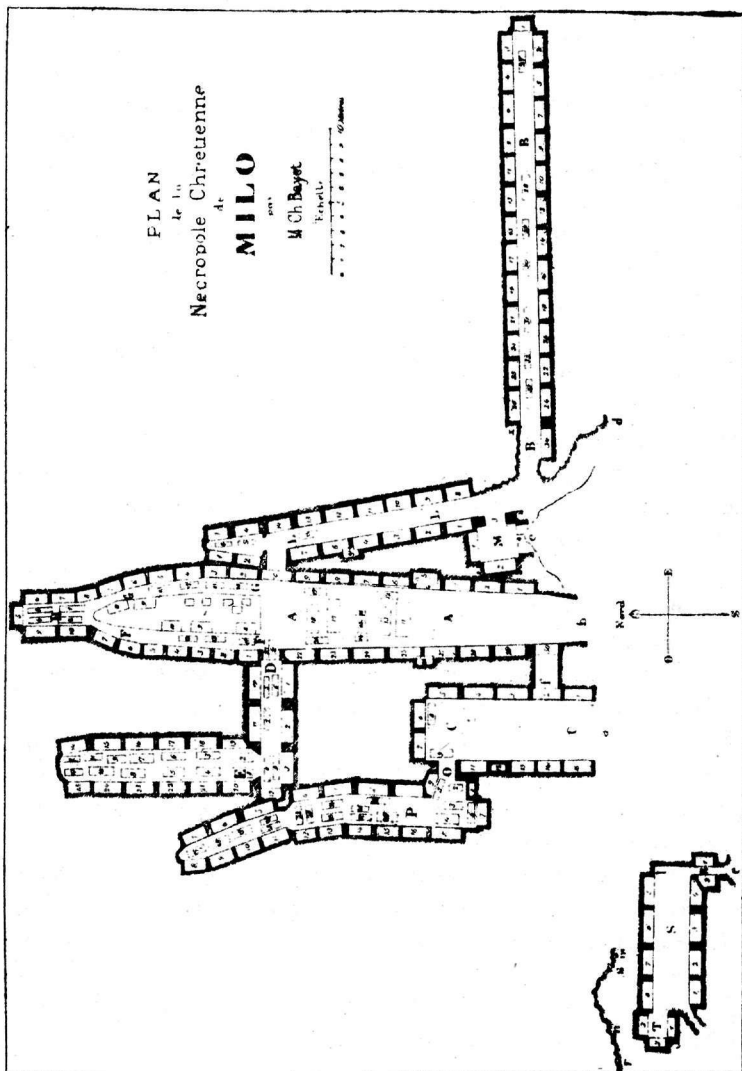
Ἀρχιτεκτονικὴ κάτοψις τῶν κατακομδῶν τῆς μύλου
κατὰ τὸν Α. Roncan.

⁽¹⁾ Ὁρθῶς παρετήρησεν ἡμῖν ὁ κ. Λάμπρος, ὅτι ἤδη ὁ κ. Bayet εἶχε δημοσιεύσῃ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τούτων κάτοψιν (Comptes Rendus σελ. 316), ὅπερ ὁμολογοῦμεν ὅτι ἠγνοοῦμεν. Ὁμολογοῦμεν ὅμως συγχρόνως ὅτι ἐν πολλοῖς κατ' ἀρχὴν ἐπιδιώκομεν τὴν ἄνοιαν ταύτην, ὅπως ὅλως πρωτοτύπως καὶ ἀνεπηρέαστως ἐργαζώμεθα εἰς τὰς μελέτας καὶ τὰ συμπεράσματα ἡμῶν καὶ ἰδιαζόντως χαίρομεν διὰ τὴν ἄνοιαν ταύτην ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ· διότι ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Bayet δημοσιευθεῖσα ἀρχιτεκτονικὴ κάτοψις (Bull. Cor. Hell. 1878. σελ. 347 pl. XX.) εἶναι ὅλως διάφορος τῆς ἡμετέρας, ἀφοῦ μάλιστα βραχίων ὁλόκληρος παρὰ

Αἱ κατακόμβαι αὗται διαιροῦνται εἰς δύο μέρη διὰ μιᾶς στενῆς διόδου συγκοινοῦσαι.

τῷ κ. Βαγεί τίθεται διευθυνόμενος εὐθὺς πρὸς Ἀνατολὰς, ἐνῶ κατὰ τὸ ἡμέτερον σχέδιον οὗτος (ὁ τελευταῖος δεξιᾷ τῷ ὁρῶντι) κάμπτων κατευθύνεται πρὸς Βορρᾶν. (Εἰκ. 2).

ΒΟΡΡΑΣ

Εἰκὼν 2.

Ἀρχιτεκτονικὴ κάτοψις τῶν κατακομῶν τῆς Μήλου κατὰ τὸν Βαγεί.

Ταύτας ἀπὸ τῶν ἐν αὐταῖς περισωθεῖσων ἐπιγραφῶν, τὴν μὲν Α', ὀνομάσαμεν Κατακόμβην τοῦ Μήλωνος, τὴν δὲ Β', τὴν καὶ μεγαλητέραν, Κατακόμβην τῶν πρεσβυτέρων.

Τὴν ἐκπόνησιν τοῦ ἡμετέρου σχεδιογραφήματος ὀφείλομεν εἰς τὸ ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης εὐγενὲς ἐνδιαφέρον τοῦ ἰταλοῦ μηχανικοῦ κ. Roncan, ὅστις μικρὸν πρὸ τῆς συγκλήσεως τοῦ ἀρχαιολογικοῦ συνεδρίου ἐρωτηθεὶς περὶ τῆς ἀκριβείας τῆς ἀρχιτεκτονικῆς κατόψεως τῶν Κατακομβῶν τηλεγραφικῶς ἐπεβεβαίωσε ταύτην. Ἐπειδὴ δὲ ὁ κ. Λάμπρος ἀρχόμενος τῆς πρὸς ἡμᾶς παρατηρήσεως ταύτης ἐδήλωσεν ὅτι ἐξ ἡθικῶν ἐλαττηρίων κινούμενος πρᾶττει τοῦτο, ἐπιθυμῶν νὰ ἀποδίδῃται ἐκάστω τὸ *δικαίον*, ἄπορον πῶς ἐν τῇ Ἱστορίᾳ αὐτοῦ (τόμ. Α'. 1898. σελ. 374.) παραλαμβάνων ἐκ τῆς ἡμετέρας συγγραφῆς (Χριστ. Ἀρχαιολογία τῆς Μονῆς Δαφνίου 1889. σελ. 128) τὴν εἰκόνα τοῦ Παντοκράτορος τῆς Μονῆς Δαφνίου, ὡς οὗτος ἐτώζετο μέχρι τῆς πρωΐας τῆς 10 Ἰανουαρίου 1889· καὶ ἐν τῷ Ε'. αὐτοῦ τόμῳ 1902 σελ. 224, 535 παραλαμβάνων ἐκ τοῦ κ. Millet (*Mosaïques de Daphni. Adoration des Mages—Anastasis 1896. pl. XXV καὶ le Monastère de Daphnie 1899 pl. XVII*) τὴν Ἀνάστασιν, δὲν ἀποδίδει καὶ ἡμῖν τὸ *δικαίον*, ἀναφέρων ὅτι αὗται εἰσὶν αἱ ἐργασίαι ἡμῶν ;

Χάριν ἀκριβείας δὲ λέγομεν ὅτι ἐν μὲν τῷ Ἀρχαιολογικῷ Συνεδρίῳ ὁ κ. Λάμπρος εἶπεν ὅτι τὸ πρῶτον ἡ ἀρχιτεκτονικὴ κάτοψις τῶν Κατακομβῶν Μήλου ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ κ. Bayet (καὶ παρέπεμψεν ἡμᾶς εἰς τὴν Ἱστορίαν αὐτοῦ)· ἐν τοῖς Πρακτικοῖς ὅμως (σ. 316) ἀναφέρεται ὅτι τὴν πρώτην ἀρχιτεκτονικὴν κάτοψιν τῶν Κατακομβῶν Μήλου ὀφείλομεν εἰς τὸν Mnsgr. Duchesne· ὅσον δ' ἄφορᾷ περὶ τῆς καταφατικῆς ἀπαντήσεως, περὶ ἧς ὁ κ. Λάμπρος ποιεῖται λόγον ἐν τοῖς Πρακτικοῖς (σελ. 316) ὅτι δηλονότι ἐρωτηθέντες διεβεβαιώσαμεν διαφόρους ἐποχῆς. ἐπιθεμελίους τάφους, φαίνεται ὅτι ἡμεῖς δὲν ἀντελήφθημεν καλῶς.

Ἡ γνώμη ἡμῶν εἶναι ὅτι ὅλοι οἱ τάφοι εἶναι μιᾶς ἐποχῆς, τοῦλάχιστον ἡ τέχνη ἐν τε τῇ ἐκσκαφῇ καὶ τῇ διακοσμήσει εἶναι ἐντελῶς μία. Ἡμεῖς ἐξελάβομεν ὅτι ὁ κ. Λάμπρος ἐπεθύμει νὰ μάθῃ ἐὰν ὑπάρχωσιν ἐν ταῖς Κατακόμβαις τάφοι ἄθικτοι, ὅπερ διεβεβαιώσαμεν διηγηθέντες ὅτι ἤδη ἐνώπιον ἡμῶν ἐν τῇ εἰσόδῳ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἠνεψύχθη τοιοῦτος, ἐφ' οὗ ὅμως οὐδὲν ἕτερον εὑρομεν εἰμὴ πῆλινον λύχρον· πιθανῶς καὶ ὁ τάφος νὰ εἴχῃ συληθῇ· ἐπιτόπιοι ὅμως χωρικοί, καλῶς καὶ περὶ τῶν Κατακομβῶν τούτων γινώσκοντες μὲ διαβεβαιούσι ὅτι εὐρηνται ἔτι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τάφοι ἄθικτοι, ὡς καὶ ἄλλαι ἐν τῇ νήσῳ Κατακόμβαι· περὶ τῶν ζητημάτων ὅμως τούτων τὸ κύριον καὶ τὸν λόγον γνωστὸν ὅτι ἔχει μόνον ἡ σκαπάνη.

Ἐν τῷ C. I. G. ἐδημοσιεύθησαν τρεῖς ἐκ τῶν κατακομβῶν τούτων ἐπιγραφαὶ (ἀριθ. 9288—9290).

Ὁ πρῶτος στίχος τῆς ὑπ' ἀριθ. 9289 ἐπιγραφῆς ἀνεγνώσθη :

«(ΕΝΤΑΥΘΑ) ΚΕΙΤΑΙ ΣΤΕ(ΦΑΝΟΣ Ο Τ)ΟΥ
ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ (ΜΗΛ)ΩΝΟΣ».

Ἡμεῖς ἀνέγνωμεν :

«ΔΟΔΙ [=ὡδε] ΚΕΙΤΑΙ ΣΤΕΦΑΝΙΣ Η ΤΟΥ
ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΜΗΛΩΝΟΣ».

Ἐπομένως δὲν πρόκειται περὶ **Στεφάνου** πρεσβυτέρου ἀλλὰ περὶ **Στεφανίδος**⁽¹⁾ θυγατρὸς **Μήλωνος** τοῦ πρεσβυτέρου, ἐξ οὗ καὶ τὴν κατακόμβην ταύτην ὀνομάσαμεν. Ἀπὸ τῆς ἐν τῇ μεγάλῃ δὲ κατακόμβῃ ἐπιγραφῆς «Οἱ πρεσβύτεροι κλ.» (C. I. G. n. 9288) νῦν διεσώθησαν μόνον τὰ διὰ κεφαλαίων σημειούμενα γράμματα ταῦτα.

ενκῶ (=ἐν Κυρίῳ)

οιπρεσβοιτεροι οι πασηςμνημησ αειοιασκληπισ
καιελπιζωνκεασκληπισδετες⁽²⁾ κεαγαλιασις
διακονοσκαιευτυχιαπαρθενευσacakeκλαυδιανη
παρθενευσασακαιευτυχιαηιτουτωνμητηρ
ενθακειντεκαιεπιγεμιτοθη κιοντουτο
ενορκιζωυμαστονωδεεφεστωταανγγελον
μητιςποτετολμηενθαδετινακαταθεσθε
ιησουχρειστε βοηθειτωγραφ αντιπανοικι

Ἀπὸ ταύτης δὲ πληροφορούμεθα ὅτι ἐν Μήλῳ ἱπῆρχον τὰ τάγματα τῶν παρθένων καὶ Διακονισσῶν τῆς πρωτογόρου ἐκκλησίας, περὶ ὧν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ ὁμιλεῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. (Ρωμ. ια'. 1). Πολλοὶ τάφοι εἰσὶ δίσωμοι, τρίςωμοι καὶ τετράσωμοι (*locus bisomus, trisomus, quadrisomus*)⁽³⁾.

(1) Στεφανὶς Μάρτυς Νοεμβρίου 11.

(2) δ ε τ ε ς — δ ε [ύ] τ ε [ρ σ] ς κατὰ τὸ C. I. G.

(3) Schultze, Die Katakomben σελ. 73.

Ἐν τισι τούτων ἀνέγνωμεν τὸ ἱερὸν μονόγραμμα καὶ τὸ Α καὶ Ω τῆς Ἀποκαλύψεως.

Αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ αἱ ἐπὶ τῶν τάφων διακοσμήσεις ἅπασαι εἰσὶν ἐξ ἐρυθροῦ χρώματος τοῦ ἐν Μήλῳ ὀρυττομένου μίλτου ⁽¹⁾:

Ἐν μέτρον ὑπὸ τὸ ἔδαφος, ἅμα τῇ εἰσόδῳ, ἀνεύρομεν τάφον ἄθικτον, ἐξ οὗ δῆλον ὅτι εἰς τὸ βάθος τοῦτο πρέπει νὰ ζητηθῶσι νέοι τάφοι.

Αἱ κατακόμβαι αὗται, ὡς δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τιμὴν καὶ περίεμενον τῆς Χριστιανικῆς Ἑλλάδος κόσμημα, εἰσὶν ἔργα τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων.

Περὶ ταύτας εὗρηται πολλαὶ τρύπαι (εἰσοδοὶ ὑπογείων τάφων), ἐξ ὧν καὶ τὸ χωρίον, ὅφ' ὃ αἱ κατακόμβαι αὗται, καλεῖται **Τρυπητή.**

Ἐχομεν ἐνδείξεις ὅτι περὶ ταύτας, καὶ ἀλλαχοῦ τῆς νήσου καὶ ἕτεροι ὑπάρχονσι χριστιανικαὶ κατακόμβαι ⁽²⁾.

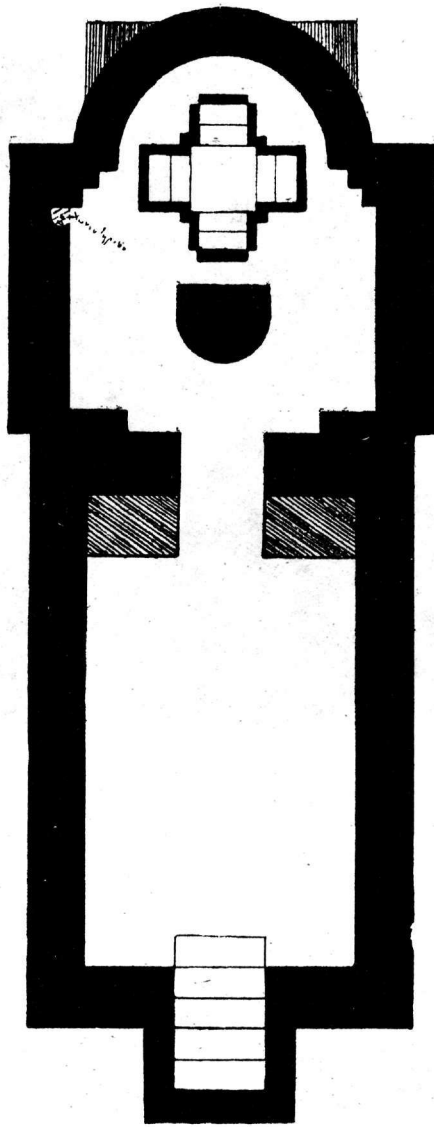
Β. Τὸ Βαπτιστήριον.

Ὡραν δὲ μακρὰν τοῦ Ἀδάμαντος πρὸς νότον τῆς νήσου, εἰς θέσιν «Κῆπος» ἀνεύρομεν ἐν σχήματι σταυροῦ ἀρχαῖον χριστιανικὸν Βαπτιστήριον (εἰκ. 3. 4. 5.) πρὸς τὸ ἐν Πάρῳ προσομοιάζον (εἰκ. 6. 7.) ⁽³⁾.

⁽¹⁾ Τοιοῦτου μίλτου τεμάχιον ἐπεδείχθη ἕτερον δὲ τεμάχιον καταθέσαμεν ἐν τῷ Χριστιαν. Μουσεῖῳ ὑπ' ἀριθ. 4768

⁽²⁾ Ἐνταῦθα ὑπεδείξαμεν οὐ μόνον τὴν ἀρχιτεκτονικὴν κάτοψιν τῶν κατακομβῶν τούτων ἀλλὰ καὶ πολλὰς φωτογραφίας τοῦ τε ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ τῶν κατακομβῶν ληφθείσας ὑφ' ἡμῶν, ὥς ὁ ἐπιθυμῶν δύναται νὰ ἴδῃ ἐν τῷ Χριστιανικῷ Μουσεῖῳ ὑπ' ἀριθ. 5259—5267.

⁽³⁾ Τοιαῦτα ἐν σχήματι σταυροῦ μαρμάρινα βαπτιστήρια εἶδομεν ἐν Βηθλεὲμ, (Βενιαμὴν σελ. 303. τὴν ἐπιγραφὴν τούτου ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῇ «Νέα Σιών» 1905. τεύχ. δ'. σελ. 550.), ἐν Βυζαντίῳ παρὰ τὰς Βλαχέρνας, (Αἰδάν - Σεράϊ), ὅπερ δημοσιεύομεν ὥδε κατὰ σχεδιογράφησιν τοῦ φιλομούστου ζωγράφου κ. Δ. Τρυφίδου (ὡσαύτως σχεδιογράφημα τούτου εὐγενῶς ἔπεμψεν ἡμῖν ὁ μηχανικὸς κ. Α. Καλαμίδας, ὅπερ

Εἰκὼν 3.

Ἀρχιτεκτονικὴ κάτοψις τοῦ ἐν Μήλῳ
Βαπτιστηρίου.

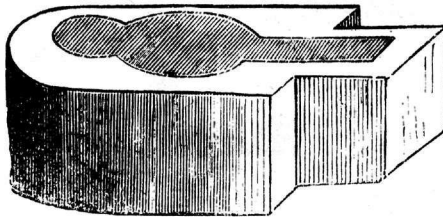
Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ γαοῦ καὶ ἐγγύτητα τοῦ Βαπτιστηρίου εὔρηται

Εἰκὼν 4.

Τὸ Βαπτιστήριον τῆς Μάλου.

κατεθέσμεν ὑπ' ἀριθ. 4031), καὶ μονόλιθον τοιοῦτον ἐν τῇ ἀλλῇ τοῦ Ἐθνικοῦ Ὁθωμανικοῦ Μουσείου, προσερχόμενον ἐκ τοῦ Mosquée de Zeinier

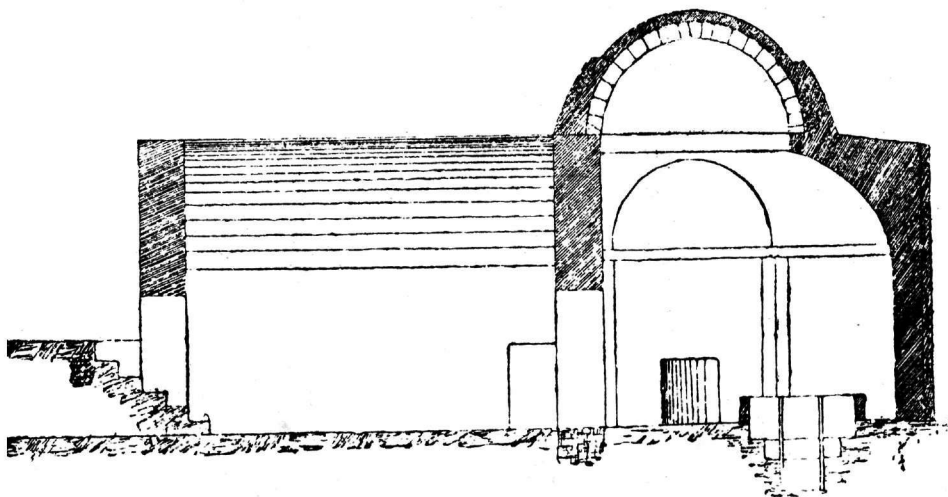
Μαρμάρινον Βαπτιστήριον ἐν Βυζαντίῳ παρὰ τὰς Βλαχένας (Ἀϊδάν-Σεράϊ), κατὰ σχεδιογράφησιν τοῦ κ. Δ. Τρυφίδου.

ἄμβων (ὑψ. 0,77), ἐφ' οὗ ἀνοβαίνων ὁ πρεσβύτερος ἐτέλει τὸ ἅγιον Βάπτισμα⁽¹⁾. Ἐπ' αὐτοῦ ἀνέγινωμεν

† ΑΓΙΕ ΘΕΟΔΩΡΕ ΦΡΟΝΤΙΖΕ ΗΜΩΝ

Γ'. "Ετεραι χριστιανικαὶ ἀρχαιοότητες⁽²⁾

"Ετεραι μεγίστης ἀξίας χριστιανικαὶ ἀρχαιοότητες, ἃς λεπτομερῶς ἐσποινδάσομεν, καὶ ἃς ἐν γενικωτάταις γράμμαῖς ἀνακοινοῦμεν εἰσὶ

Εἰκὼν 5.

Τὸ Βαπτιστήριον τῆς Μήλου (διατομή κατὰ μῆκος).

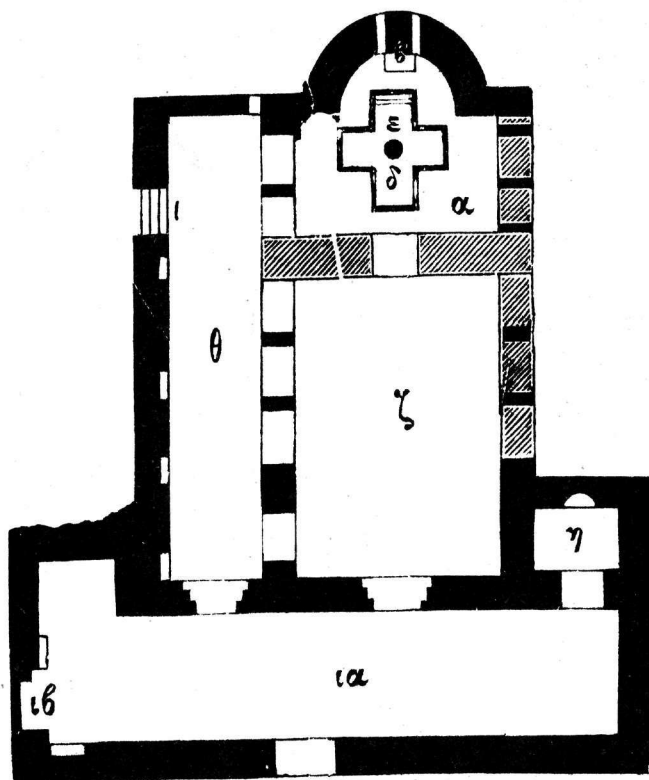
Sultan à Souuk Tsesmé, ὡς ἐπληροφόρησεν ἡμᾶς ὁ ἔγκριτος καὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα τιμῶν καθηγητῆς κ. Μυστακίδης.

Τοιοῦτον εὑρέθη κατὰ Μάρτιον τοῦ 1885 καὶ ἐν Μαρμορικῇ (ἐν τῷ ἀρχαίῳ Φύκῳ) τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπερ ὁ δοῦξ τοῦ Ἑδιμβούργου ἀγοράσας μετέφερεν εἰς Ἀγγλίαν, καὶ οὐ εἰκόνα ἰδὲ ἐν τῷ «Ἀστέρει τῆς Ἀνατολῆς» 4 Μαΐου 1885.

(¹) Τοῦτο ἐν τῷ βαπτιστηρίῳ τῆς Πάρου ἐτέλει ἀναβαίνων ἐπὶ τοῦ ἐν μέσῳ αὐτοῦ κίονος. (Ἱερὰ νησίς. *Iusula sacra*) πρβλ. Χριστ. Ἀρχ. Ἑταιρ. Δελτ. Α', σελ. 111. πρβλ. καὶ Lampakis, *Mémoire* σελ. 8 fig 4.

(²) Μὴ ἐπαρκεσάσης τῆς ὥρας ἐν τῇ Συνεδρίᾳ τῆς ^{9 Μαρτίου} _{11 Ἀπριλίου} τὴν συνέλειαν τῶν ἀνακοινώσεων τούτων ἐποιητάμεθα ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς ^{31 Μαρτίου} _{12 Ἀπριλίου} (*Comptes Rendus* σελ. 318).

1ον Τὰ ἐρεῖπια τῶν Φιλίππων, ἔνθα ὁ Παῦλος ἐβάπτισε τὴν πρώτην χριστιανὴν τῆς Εὐρώπης Λυδίαν τὴν πορφυροπώλιδα, (ἐπίδειξις τῆς τοπογραφίας τούτων, ὡς ταύτην κατ' Ἀύγουστον τοῦ 1902 ἠδυνήθημεν νὰ σημειώσωμεν· ὄρα τοπογραφικὸν πῖνακα).

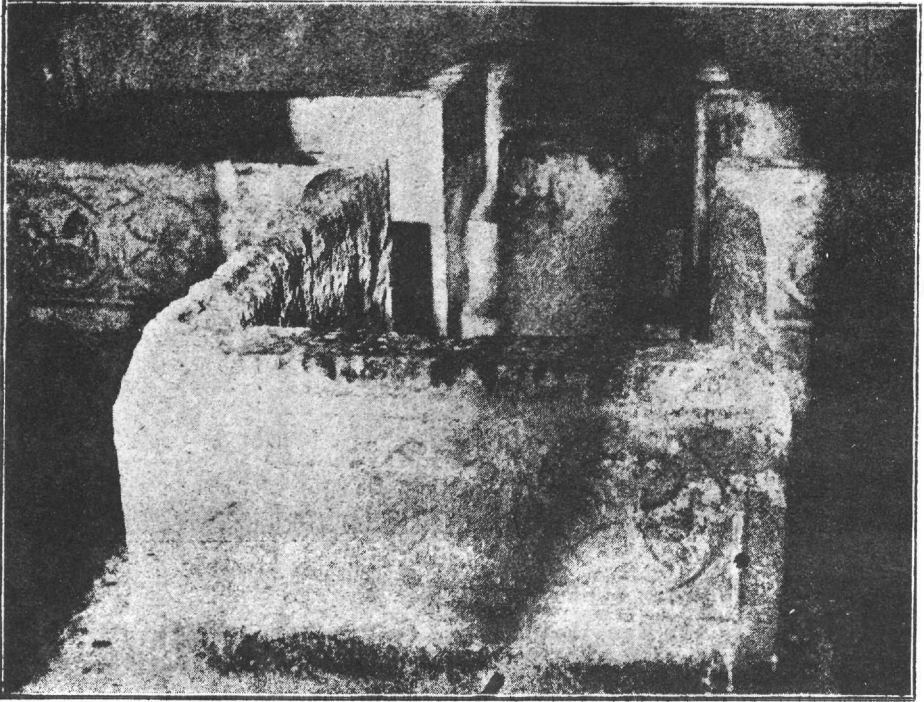

Εἰκὼν 6.

Ἀρχιτεκτονικὴ κάτοψις τοῦ Βαπτιστηρίου τῆς Πάρου.

Ἐν τῷ τοπογραφικῷ τούτῳ χάρτι σημειοῦμεν τὰς **Κρηνίδας** (εἰκ. 8), ἐπὶ τῶν ὑδάτων τῶν ὁποίων ὁ Ἀπόστολος ἐβάπτισε τὴν ἱερὰν Λυδίαν, τὴν ὑψηλὰ ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Φιλίππων Ἀκρόπολιν, ἔνθα ὁ λαὸς τίθησι τὴν φυλακὴν τοῦ Παύλου, τὸ ἐπὶ λόφον ἀρχαῖον θέατρον, τὰ ἐρεῖπια τῶν Φιλίππων, τὸν ὑπόγειον

χριστιανικὸν ναὸν, (φωτ. ἀπότ. 3406), τὴν Ρωμαϊκὴν ἀψίδα
(φωτ. ἀπότ. 3408, 3409, εἰκ. 9), ἣτις πιθανῶς ἀποτελεῖ μέ-
ρος τῆς ἐν τῇ ἀγορᾷ οἰκίας τῶν Στρατηγῶν (Πρόξ. 15'. 19), τὴν

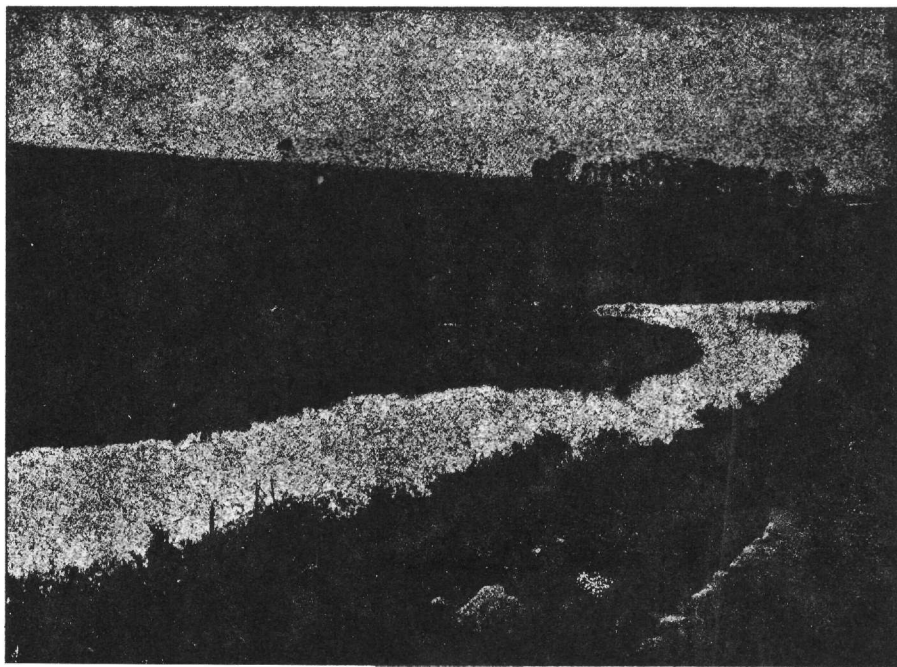
Εἰκὼν 7.

τὸ βαπτιστήριον τῆς Πάρου.

ἀπὸ Νεαπόλεως (Καββάλας) διὰ Δοξάτιον καὶ Δράμας κλπ. διερχο-
μένην μεγάλην δημοσίαν ὁδὸν⁽¹⁾ κτλ.

(1) Αὕτη ἐστὶν ἡ μεγάλη Ἑγνατία ὁδός, ἡ καὶ διὰ μέσου τῆς πόλεως
Θεσσαλονίκης ἀπὸ τῆς Καλαμαρίας πύλης διερχομένη (Dschaddé Jolu)
καὶ διὰ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος ἀπολήγουσα εἰς Δυρράχιον. Ταύτην
διέτρεξε καὶ ὁ Θεοφόρος Ἰγνάτιος ἀπὸ Ἀντιοχείας ἀγόμενος εἰς Ρώμην,
ἐνθα καὶ ἐγένετο βορὰ τῶν λεόντων. (Εὐσεβ. Ἑκκλ. Ἱστορ. Ι' λς').

Εἰδικῶς περὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἔγραψεν ὁ Tafel «Via Egnatia» ὅρα
καὶ Μερτζίδου· Οἱ Φίλιπποι. 1901 σελ. 98. 102 καὶ 204.

Εἰκὼν 8.

**Ὁ ἀπὸ τῶν Κρηνίδων πηγῶν. ἔξωθεν τῶν Φιλίππων (')
διαρρέων ποταμός, ἔνθα ὁ Ἀπόστολος Παῦλος
ἐδάπτειδε τὴν πρώτην χριστιανὴν τῆς Εὐρώπης
Λυδίαν τὴν πορφυροπώλιδα (Πράξ. ις'. 14).**

(') Περιγραφὴν τῶν ἐρειπίων τῶν Φιλίππων μετ' εἰκόνας ἐνός τῶν ἀπὸ τῶν Κρηνίδων διαρρέοντων ποταμῶν, τῆς πόλεως Νεαπόλεως κτλ. ἐδημοσιεύσαμεν ἤδη ἐν τῷ ΣΤ' Δελτ. τῆς Χριστ. Ἀρχ. Ἑταιρείας' τεύχος α'. (σελ. 24—38). Πρὸ ἡμῶν δὲ ἐπισκέφθη καὶ περιέγραψε τὰ ἐρείπια ταῦτα ὁ κ. Strzygowski ἐν τῷ Byzantinisch. Zeitschrift. τόμ. IX σελ. 473—490. Ὡσαύτως ἐν τῷ Συνεδρίῳ ἐπεδείξαμεν τοπογραφικὸν χάρτην τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἀποστολικῆς πορείας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἀπὸ Νεαπόλεως, ἔνθα τὸ πρῶτον ἐκ Τρωάδος ἀπέβη ὁ θεῖος Ἀπόστολος (Πράξ. ις'. 11) μέχρι τῶν «ὡς ἐπὶ θάλασσαν παραλίῳ τῆς Βεροίας (Πράξ. ις'. 14), πιθανῶς ἐπὶ τῶν λιμένων Μεθώνης ἢ Πύδνας), ὁπόθεν ὁ Παῦλος ἀπέπλευσεν εἰς Ἀθήνας, ἐφ' ᾧ ἐκ Βεροίας δυνάμεθα γὰρ εἰπόμεν ὅτι ἔρχεται τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὴν κατείδωλον πόλιν τῆς σοφίας. (πρὸβλ. Α'. Θεσσ. α'. 8).

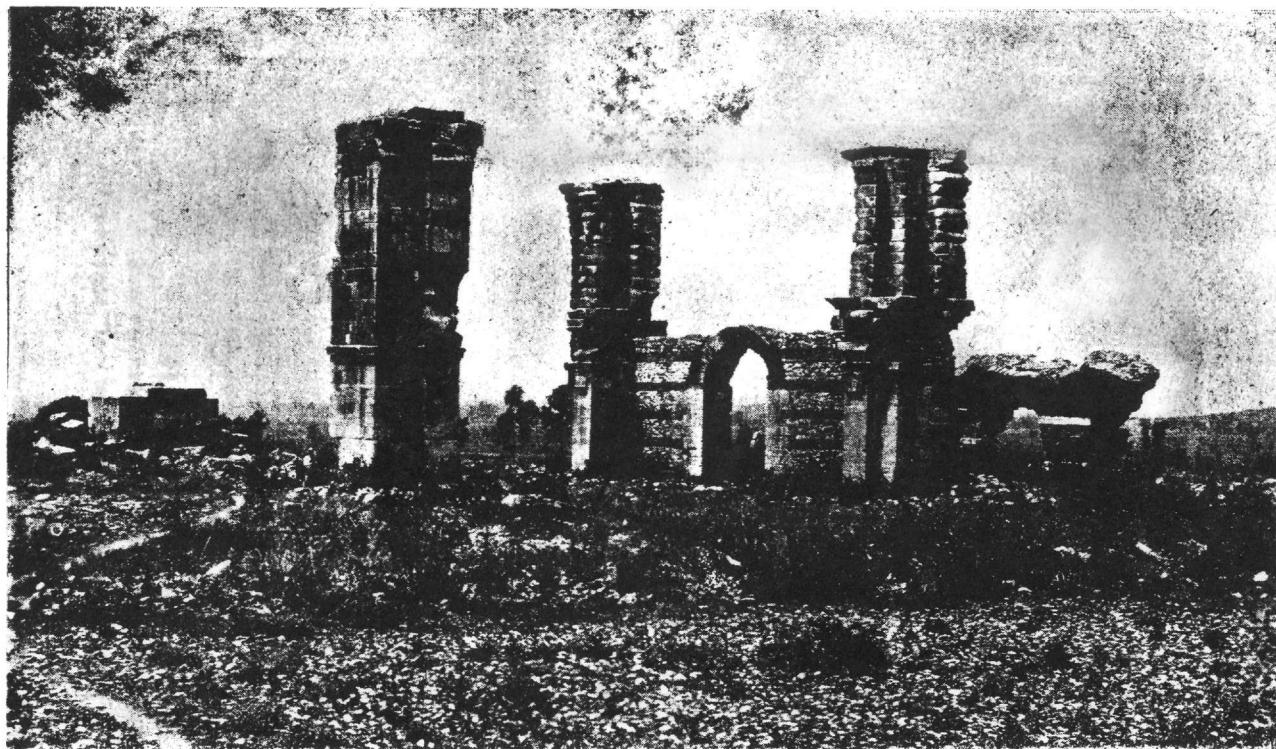
ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΦΙΛΙΠΠΩΝ

Κατά τὰς τοπογραφικὰς σημειώσεις Γεωρ. Λαμπάκη

ὑπὸ Μ. Χρυσόχου

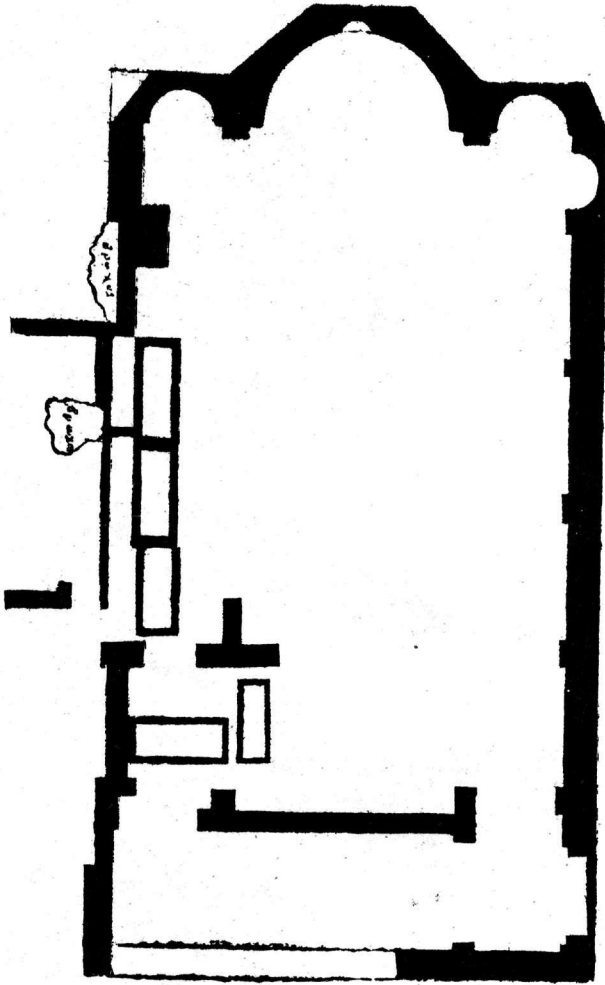
Κλίμαξ 1:50,000

Εἰκ. 9.— Ρωμαϊκὴ ἀψὶς ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων τῆς πόλεως Φιλίππων.

2^{ον} Τὰ παρὰ τὸν Ἄρειον Πάγον ἑρείπια τοῦ ναοῦ Διονυσίου
τοῦ Ἀρεοπαγίτου (εἰκ. 10) ^(¹) καὶ

Εἰκὼν 10.

Ἀρχιτεκτονικὴ κάτοψις τῶν ἑρειπίων τοῦ παρὰ τὸν Ἄρειον
Πάγον ναοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου.

(¹) Περὶ τῆς θέσεως τοῦ ναοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου ἐξέφερε
τὴν παλαιὰν γνῶμην αὐτοῦ ὁ κ. Ζησίου, ἣν ἔκτοτε διὰ μακρῶν ἀνε-

3ον αἱ Κεγχρεαί (εἰκ. 11), ὅπου ἀπέβη ὁ Παῦλος, ἐνθα διέμεινε

σκευάταμεν ἐν τῷ Αἰῶνι 1887. Ὁ κ. Ζησίου φρονεῖ ὅτι οὗτος ἦν ἐνθα νῦν ὁ κατωτέρω ναὸς τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. Ἀλλὰ συνεχῆς καὶ ἀρχαιοτάτῃ παράδοσις διεφύλαξε σαφῶς ἀμφοτέρων τῶν ναῶν τούτων τὰ ὀνόματα, τούτου μὲν ὡς Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, ἐκείνου δὲ ὠρισμένως ὡς τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. (πρβλ. καὶ Mommsen Athenae Christianae). Ἐπομένως πῶς εἶναι δυνατόν ἡμεῖς νῦν, ἄνευ ἀποχρῶντός τινος λόγου νὰ μεταλλάξωμεν τὰ ὀνόματα καὶ τὰς θέσεις αὐτῶν ;

Εἰς τῶν σπουδαιότερων λόγων, οὓς προβάλλει ὁ κ. Ζησίου εἶναι ὅτι κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν ἤδη ἀναφέρει καὶ ὁ Spon (1675) ὁ Παῦλος ἐκρύβη εἰς ἐν φρέαρ παρὰ τὴν Ἐκκλησίαν Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, ὅπερ ἤδη καὶ ἐδείκνυτο ὡς τὸ φρέαρ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου (Spon. ἐκδ. 1678 σελ. 204 πρβλ. καὶ τοπογρ. πίνακα Athènes N° 21 «Maison, Eglise et puits de S. Denis», Κατὰ τὸν κ. Ζησίου, παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἐν λόγῳ Ἐκκλησίας Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου ὑπάρχουσι δύο φρέατα, τὸνναντίον δὲ εἰς τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον ὑπάρχει ἐν ἑκ τούτου συμπεραίνει ὁ κ. Ζησίου ὅτι ὁ ναὸς ὁ ἔχων ἐν φρέαρ εἶναι ὁ μᾶλλον πιθανώτερος ὅτι ἐστὶ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου καὶ ὅχι ὁ ἔχων δύο.

Ἀλλὰ καὶ τρία καὶ τέσσαρα φρέατα ἂν εἶχεν ὁ ναὸς Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου τί ἐκώλυεν ἡ παράδοσις νὰ δεικνύῃ ἐν ἐξ αὐτῶν, ὡς τὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ; Μόνον διότι πλησίον τοῦ ἁγίου Διονυσίου εὕρηται ἕτερος ναὸς ἐτέρου ἁγίου ἔχων ἐν φρέαρ, διὰ τοῦτο καὶ μόνον ἐπιτρέπεται εἰς ἡμᾶς νὰ μετακινήσωμεν ὁλόκληρον τὴν ἱστορίαν καὶ ν' ἀνατρέψωμεν ὅχι μόνον βαθεῶς ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ Ἀθηναίου λαοῦ ἐνυπάρχουσαν παράδοσιν, ὅτι αὐτὰ εἶναι τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, ἀλλὰ νὰ μετατρέψωμεν καὶ τοὺς ἀπὸ μέσων αἰώνων τοπογραφικοὺς χάρτας τῶν Ἀθηνῶν, ἐφ' ὧν ρητῶς τὰ ἐρείπια ταῦτα σημειοῦσιν ὡς Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου ;

Εἶναι ἰσχυρὸς λόγος, διότι ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ἔτυχεν νὰ ἔχῃ ἓνα πηγὰδι καὶ ὁ ἅγιος Διονύσιος δύο, εἶναι λέγομεν ἀποχρῶν λόγος οὗτος ν' ἀπορρίψωμεν τὰς φωνὰς καὶ τὰς παραδόσεις καὶ τοὺς τοπογραφικοὺς χάρτας πάντων τῶν αἰώνων, νὰ μὴ λάβωμεν οὐδόλως ὑπ' ὄψιν τὸν Spon, τὸν Wheler, τὸν La Guilletiere, τὸν Babin, τὸν Schaubert, τὸν De Laborde, τὸν Stademann, τὸν Mommsen, ὅστις εἰδικῶς ἔγραψε καὶ κατέγραψε τὰς Χριστιανικὰς Ἀθήνας, ρητῶς δὲ σημειοῖ τὰ ἐρείπια ταῦτα ὡς καὶ τὸν ναὸν Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, νὰ μὴ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸν τοπογραφικὸν χάρτην τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Κουρτίου, αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ Baedeker τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐπὶ τέλους τὸν Allioli, ὅστις τῷ 1844 ἐκδούς τὴν εἰδικὴν αὐτοῦ συγγραφὴν Biblische Erd u. Länderkunde, ὅτε βε-

ΓΕΝΙΚΟΝ
ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

Εἰκ. 11.—Τοπογραφικὸς χάρτης τῶν Κεγχρεῶν σχεδιασθεὶς ἐντολῇ τοῦ Ὑπουργείου
τῶν Ἑσώτερικων ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Λαμπροπούλου.

Φοίβη ἡ τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας διάκονος (¹), ἣτις ἐκ Κορίνθου εἰς

βαίως ὑπῆρχε καὶ τὸ ναΐδιον τοῦτο τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ρητῶς χαρακτηρίζει καὶ διαστέλλει καὶ ὀνομάζει τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Διονυσίου ὡς ἰδίαν Ἐκκλησίαν :

Ἰδοὺ τί ἐπὶ λέξει λέγει περὶ ταύτης :

«Eine kleine Kapelle, welche dem Andenken des Areopagiten Dionisius des ersten Bischofes von Athen, geweiht ist, befindet sich gegenwärtig in verwahrlosten Zustände» (Allioli σελ. 563). Ὁ αὐτὸς δὲ παραπέμπει καὶ Carolus s. Paulo I. p. 199 καὶ Salzbacher I. 429.

Δυνάμεθα ἐπομένως νὰ περιφρονήσωμεν ὅλας ταύτας τὰς πηγὰς καὶ μόνον διὰ τὸ ἐν φάεα τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου νὰ μεταλλάξωμεν παράδοσιν, σύγχρονον γινώσιν καὶ τοπογραφικοὺς πίνακας ἀπὸ τοῦ 1675 σημειοῦντας αὐτὰ ὡς τὰ ἐρείπια Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, τότε, ὡς ἐν τῷ Ἀρχαιολογικῷ Συνεδρίῳ παρατηρήσαμεν εἰς τὸν κ. Ζησίου, οὐ πάνυ δικαίως ἐξήραμεν τὸν καθ' ὅλα ὑπέροχον αὐτοῦ ζῆλον καὶ τὰς λαμπρὰς μελέτας, διατὶ νὰ πιστεύωμεν σήμερον ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ ναὸς τῆς Καμακρέας, αὐτὸς τῶν ἁγίων Θεοδώρων καὶ ἐκεῖνος τοῦ Νικοδήμου καὶ νὰ μὴ ἀλλάξωμεν τὰ ὀνόματα αὐτῶν :

Ἡμεῖς εἰς τὰ ἀνωτέρω πειθόμενοι, καὶ τὰ ἀνωτέρω αὐτὰ εἶναι συνεχῆς Ἀθηναϊκῇ παράδοσις, ἀρχαία, νεωτέρα καὶ σύγχρονος τοπογραφικὸς χάρτης, πληθὺς ἀπὸ τοῦ 1675 μέχρις ἡμῶν συγγραφέων, ἐκ τούτου λέγομεν πειθόμενοι θὰ ἐξυκολουθῶμεν μετ' ἐκείνων τῶν αἰώνων τὰ ἐρείπια ταῦτα νὰ θεωρῶμεν ὡς τὰ ἐρείπια Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου. Ἄν δὲ ὁ κ. Ζησίου ἔχει ἐτέρως, ἀνεπιδέκτου συζητήσεως ἱστορικὰς ἀποδείξεις ὅτι ὁ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ναὸς ἐστὶ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου ἀγαγέτω τοὺς ἱστορικοὺς μάρτυρας αὐτοῦ καὶ ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος ἔσται εὐγνώμων αὐτῷ. Καὶ τῶν Καθηγητῶν τις τοῦ Πανεπιστημίου διίσχυρίσθη ὅτι οὐδὲ ὑπῆρξε κἀν που ἐν Ἀθήναις ποτὲ ναὸς Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ δὲν ὑπῆρξε ; (πρβλ. Δελτ. Γ' σελ. 5—7).

Καὶ τῶν συντακτῶν τις τοῦ «Ἱεροῦ Συνδέσμου» ἔθετο ἐρωτηματικὸν ἀναφῶρων περὶ τῆς ἐν τῷ Συμβουλίῳ τῆς Χριστ. Ἀρχ. Ἐταιρείας γενομένης συζητήσεως περὶ τοῦ μέλλοντος νὰ ἐγερθῇ ἐπὶ τῶν ἐρείπειων τούτων ναοῦ εἰς ὄνομα τοῦ αὐτοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου (1906 φουλλ. 26 σελ. 16) ἀλλὰ τὸ ἀφελὲς ἐρωτηματικὸν τοῦτο ἴσχυσε νὰ ἀπαλείψῃ τὸν ναὸν Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, ὅπως καὶ τὸ ἕτερον ἀφελέστατον ἐρωτηματικὸν περὶ τῶν κατακομβῶν τῶν Κεγχρεῶν τοῦ αὐτοῦ συντάκτου, ἴσχυσε νὰ ἀπαλείψῃ τὰς ἐν Κεγχρεαῖς μικρὰς κατακόμβας ;

(¹) Ρωμ. ις' 4.

Ῥώμην καὶ τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολὴν τοῦ Παύλου ἐκόμισε καὶ ἔνθεν ὁ Παῦλος κειράμενος τὴν κεφαλὴν μετὰ Ἀκύλα καὶ Πρισκίλλης ἐξέπλευσεν εἰς Συρίαν ⁽¹⁾.

Ἐνταῦθα ἀνέυρομεν περὶ τὰς δέκα μικρὰς κατακόμβας· ἐν τῇ θαλάσῃ δὲ χριστιανικὴν Βασιλικὴν Δ—Ε'. αἰῶνος ⁽²⁾, δεξαμένην φέρονσαν σταυρὸν καὶ ἰχθῦς, ὑπομνησκοντας ἡμῖν τοὺς λόγους τοῦ Τερτυλλιανοῦ.

«*Sed nos pisciculi secundum IXYN nostrum Jesum Christum in aqua nascimur*» ⁽³⁾.

Πρὸς δὲ ἀνέυρομεν μουσειακὰ ἐδάφη τῶν ἐν τῇ παραλίᾳ πανδοχείων, εἰς ἃ οὐδόλως ἀπίθανον, οἱ ὁ Παῦλος ὡς ξένος παρμένει.

Ὁ τόπος ἀνεξερευνήτος τέως, ἀναμένει τὴν σκαπάνην τοῦ χριστιανοῦ ἀρχαιολόγου ⁽⁴⁾.

Γνωστόν, οἱ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1415 τῇ Μεγάλῃ Παρασκευῇ ἀπεβιβάσθη εἰς Κεγχρεὰς ὁ Αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ὁ Παλαιολό-

Τὰ ἐν τῷ «Αἰῶνι» τοῦ 1887 ἐν ἐκτάσει γραφέντα «περὶ τῆς ἀληθοῦς θέσεως τοῦ ὑπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον ἀρχαίου Ναοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου», τὰ ἐν τῷ ΣΤ'. Δελ. τῆς Χριστ. Ἀρχ. Ἑταιρείας σελ. 5—7 χριεστάτα τοῦ σοφοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, οὗ τινὸς τὸ ὄνομα ἀπεσιωπήσαμεν καὶ ἀποσιωπῶμεν, φειδόμενοι τῆς τιμῆς τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου καὶ τὰ ἐνταῦθα γραφόμενα, ἀποτελοῦσι, νομίζομεν, πλήρη μονογραφίαν τῆς ἱστορίας καὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ ναοῦ τούτου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, ζήτημα, δι' ὃ δὲν θέλομεν ἐπανελθεῖ πλέον.

⁽¹⁾ Παράξ. ιη'. 18.

⁽²⁾ Τῆς θαλάσσης ἀπὸ 2 χιλιάδων ἐτῶν περὶ τὰ 3 μέτρα ὑψωθείσης κατὰ τὰς σοφὰς τοῦ εἰδικοῦ ἐπιστήμονος κ. Νέγρη παρατηρήσεις. Πρὸς. Extrait des Comptes Rendus des séances de l'Académie des sciences du 1er Août 1904 σελ. 3.

⁽³⁾ De Baptismo, adver. Quintil. cap. I. πρὸς. καὶ Αὐγουστίνου. De civit. Dei I. XVIII. C. XXIII.

⁽⁴⁾ Ἀπασαν τὴν περὶ Κεγχρεῶν μελέτην ἡμῶν ταύτην, τὸν τοπογραφικὸν χάρτην, γενικὴν ἀπόψιν τοῦ τόπου, τὴν μετ' ἰχθύων δεξαμένην καὶ ἕτερα ἐπέμψαμεν, ὅπως δημοσιευθῶσιν ἐν τῷ Ἑορταστικῷ τεύχει πρὸς τιμὴν τοῦ ἐν Πανόρμῳ τῆς Σικελίας καθηγητοῦ κ. Ant. Salinas.

γος ⁽¹⁾, ὅτε καὶ εὐρέθη ἡ νῦν ἐν τῷ Δημαρχείῳ Κορίνθου ἀποκειμένη ἐπιγραφὴ (1. X 0, 60).

† ΦΩΣ ΕΚ ΦΩΤΟΣ ΘΕΟΣ ΑΛΗΘΙΝΟΣ | ΕΚ ΘΕΟΥ
ΑΛΗΘΙΝΟΥ | ΦΥΛΑΞΗ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ |
ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΝ ΚΑΙ ΤΟΝ | ΠΙΣΤΟΝ ΑΥΤΟΥ ΔΟΥ-
ΛΟΝ | ΒΙΚΤΩΡΙΑΝΟΝ ΑΜΑ ΤΟΙΣ | ΟΙΚΟΥΣΕΙΝ ΕΝ
ΕΛΛΑΔΙ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΘΕΩΝ ΖΩΝΤΑΣ †

*Ωσαύτως δὲ τῷ 1437 καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Παλαιο-
λόγος, ἀδελφὸς τοῦ τελευταίου Αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ
Παλαιολόγου μεταβαίνων εἰς τὴν ἐν Φλωρεντία Σύνοδον ⁽²⁾.

*Ωσαύτως τῷ 1443 μεγάλας φροντίδας περὶ τῆς ὀχυρώσεως
τῶν τειχῶν τοῦ Ἰσθμοῦ κατέβαλεν αὐτοπροσώπως ἐκεῖ διατρίβων
ὁ τελευταῖος Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος ⁽³⁾.

4ον *Ωσαύτως ἀνακοινώσεως ἄξιον τὸ ἐν Ἀμοργῷ εὑρεθὲν ἐκ
μολυβδίνου ἐλάσματος φυλακτήριον τοῦτο τῶν πρώτων αἰώνων
(μῆκ. 0,16, πλ. 0,03 ⁽⁴⁾), ἐλλιπὲς ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει, ἐφ' οὗ
ἀνέγνωμεν 100 σίχους, 42 ἐπὶ τῆς πλευρᾶς Α, ἥτις ὅταν τὸ
φυλακτήριον ἦν περιειλιγμένον ἐφαίνετο ἐξωτερικῶς, καὶ 58 ἐπὶ
τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς Β.

*Επὶ τοῦ φυλακτηρίου τούτου ἀναγινώσκεται ἐξορκισμὸς κατὰ
τοῦ «ἀγρίου φύματος», δι' οὗ νοοῦνται βεβαίως πᾶσαι αἱ παθήσεις
αἱ κοινῶς φερόμεναι διὰ τῶν λέξεων «βγαλιτό, κακὸ σπυρί» ⁽⁵⁾.

⁽¹⁾ Χρονικ. Πασγ. Ἐκδ. Βόνν. Τόμ. II. σελ. 254. Φραντζῆς. Ἐκδ. Βόνν. σ. 96—107. Παπαρηγ. Τόμ. Ε'. Ἐκδ. 1888 σελ. 295.

⁽²⁾ Παπαρηγ. Τόμ. Ε'. Ἐκδ. 1888 σελ. 321.

⁽³⁾ Λαονίκου Χαλκοκονδύλη, ἔκδ. Βόνν. σελ. 319. Φραντζῆς, ἔκδ. Βόνν. σελ. 201. Παπαρηγ. Ἰστ. Τόμ. Ε'. 1888, σελ. 347. Τὰ τείχη τοῦ Ἰσθμοῦ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας: Νέος Ἑλληνομνήμων τόμ. Β'. σελ. 435—489.

⁽⁴⁾ Τοῦτο ἀπέστειλεν ἡμῖν ἐξ Ἀμοργοῦ ὁ οἰκονόμος κ. Δ. Πράσιнос, συνεργὸν μέλος τῆς Χριστ. Ἀρχ. Ἐταιρείας. Κατετέθη δὲ ἐν τῷ Μουσείῳ ὑπ' ἀριθ. 5014. Κατ' ἀνακοίνωσιν δὲ τούτου πρὸς τὸν κ. Homolle ἐδημοσιεύθη τοῦτο ἐν τῷ Bull. Cor. Hellenique 1901. Τόμ. 25. σελ. 430.

⁽⁵⁾ Γνωστοὶ καὶ ἄλλοθεν τοιοῦτο ἐξορκισμοί, ὡς οἱ ἀναφερόμενοι ἐν τῷ φυλακτηρίῳ Modoetiae (Menza) C. I. G. 9065. πρβλ. Kraus, Real-Encyclopädie der Christlichen Alterthümer ἐν ἄρθρ. Amulette, Enkolpion, Exorcismus. Vict. Schultze, die Katakomben, σελ. 218 καὶ ἐξῆς. Legrand, Bibliotheque Grecque vulgaire τόμ. β' σελ. XVIII καὶ ἐξῆς.

Α.

· · · · Ν · · · (1)	· · · · ·
· Ο · ΕΙ...Δ · · (2)	· · · [κατά (,)]
· · · · ΕΡΑ (3)	τόν (,) Πατ]έρα
· ΕΟΝΠΑΣΗΣ (4)	Θ]εόν πάσης
5 ΙΕΡΟΥΣΑΛΙΜ	Ἱεροουσαλίμ
· ΕΤΑΛΥΧΝΟΥ	μ]ετά λύχνου
ΚΕΑΠΟ · · · · · (5)	κὲ ἀπο[κτείναν-
ΤΑΤ · · · ΩΔΕ (6)	τα τ[όν θ]ωδε-
ΚΑΚΕΦΑΛΟΝ	κακέφαλον
10 ΔΡΑΚΟΝΤΑΔΙ	δράκοντα δι-
ΑΜΙΧΑΕΙΛΚΕΓ	ἀ Μιχαεὶλ καὶ Γ-
· · ΡΙΕΙΛΤΟΝΟΥΡΑ (7)	αἷ]ριελ τῶν οὐρα-
ΝΙΩΝΑΥΤΟΥΑΡΧΑ (8)	νίων αὐτοῦ ἀρχα[γ-
· · · · ΕΞΕΛΘΕ (9)	γέλων] ἐξελθε
15 · · ΗΑΔΙΚΙΣΙΜΗ (10)	καὶ μ]ὴ ἀδικίσις μι-
· · ΟΝΩΡΚΙΖΟΝ (11)	δὲ τ]όν ὀρκίζον-
· · ΗΔΕΤΟΝΩΡΚ (12)	τα μ]ὴ δὲ τόν ὀρκ-
ΙΖΟΜΕΝΟΝΩΡΚΙ	ιζόμενον ὀρκί-
ΖΟΣΕΦΥΜΑΑΓΡΙΩ	ζω σε φῦμα ἄγριου-
20 ΝΚΑΤΑΤΟΝΜΕ	ν κατὰ τόν με-

(1) Homolle οὐδὲν ἔχει.

(2) Homolle οὐδὲν ἔχει.

(3) Homolle Ἀπὸ τῆς λέξεως ΕΡΑ ἀφίνει κενὸν ὥστε δύο στίχους ὅπως ἐννοηθῇ, ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ λείπουνται στερὰί τινες, ἐν ᾧ δὲν λείπουνσιν· συμπληροῦ δὲ οὕτω: «τόν διὰ τοῦ υἱοῦ φωτίζοντα», ὅπερ ἀδύνατον.

(4) Homolle ΟΝΤΑΤΗΝ

(5) Homolle ΚΕΑΠΟΚΤΗΝΑΝ

(6) Homolle ΤΑΤΟΝ ΔΩΔΕ

(7) Homolle ΑΒΡΙΕΙΛ ΤΩΝΑ

(8) Homolle ΓΙΩΝ ΑΥΤΟΥ ΑΡΧΑΓ

(9) Homolle ΓΕΛΩΝ ΕΞΕΛΘΕ

(10) Homolle ΚΕΜΗΑΔΙΚΙΕΙΣΜΗ

(11) Homolle ΔΕΤΟΝΩΡΚΙΖΟΝ

(12) Homolle ΤΑΜΗΔΕΤΟΝΩΡΚ

· · · · · ΝΤΑΤΟΝΟΥΡ (1)	τρέ[σα]ντα τὸν οὐρ-
ΑΝΟΝΠΙΘΑΜΙΝΚΕ (2)	ανὸν πιθαμὶν καὶ
· ΗΝΓΙΝΔ · · ΚΙΝΚ (3)	τ[ὴν] γὶν δ[ρα]κί'ν χ[ε]
· · · ΕΧΟΝΤΑΤΗΝ (4)	κατ[έ]χοντα τὴν
25 · · · · · ΜΕΝΗΝΩΣΙΚΩ (5)	οἴκου] μένην ὥσ'ι κῶ-
· ΚΟΝΕΞ · · ΘΕΚΕ (6)	κ[ον] ἐξ[ε]λ[θε] καὶ
· · ΑΔΙΚΙΣΙΣΜΗΔΕ (7)	μή] ἀδικίσις μηδὲ
· · · ΩΡΚΙΖΟΜΕΝΟΝΜΗ (8)	τόν] ὀρκιζόμενον μη-
ΔΕΤΟΝΦΟΡΟΥΝ	δὲ τὸν φοροῦν-
30 · · · · · (9)	[τα τὸν ἀφορκισμόν
· ΡΚΙΖΟΦΥΜΑΑ (10)	ὀρ[κ]ίζο φῦμα ἄ-
ΓΡΙΩΝΚΑΤΑΤΟΥΠΟΙ (11)	γριων κατὰ τοῦ ποι-
· · · · · ΜΟΝ (12)	ήσαντος τὸν κόσμ[ο]ν

- (1) Homolle ΤΡΙCΑΝΤΑΤΟΝΟΥΡΑ
 (2) Homolle ΝΟΝCΠΙΘΑΜΙΝΚΕ. ἀναγινώσκει οπιθάμιν
 (3) Homolle ΤΗΝΓΗΝΔΡΑΚΙΝ. ἀναγινώσκει δράκιν
 (4) Homolle ΚΑΤΕΧΟΝΤΑΤΗΝ
 (5) Homolle ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΝΩΣΙΚΑ
 (6) Homolle ΜΑΡΑΝΕΞΕΛΘΕΚΕ
 (7) Homolle ΜΗΑΔΙΚΗΣΙCΜΗΔΕ
 (8) Homolle ΤΟΝΩΡΚΙΖΟΜΕΝΟΝΜΗ
 (9) Homolle ΤΑΤΟΝΑΦΟΡΚΙCΜΟΝ
 (10) Homolle ΩΡΚΙΖΟCΕΦΥΜΑ
 (11) Homolle ΑΓΡΙΩΝΚΑΤΑΤΟΥΠΑ
 (12) Homolle ΡΑΔΟCΕCΙΜΟΝΑ. Τὸν στίχον τοῦτον μετὰ τοῦ προηγούμενου σχολιάζει:

1ον Παραδόσεις

2ον Σίμωνα

ΚΑΤΑ ΤΟ(Ν) ΠΑΡΑΔΟΞΟΝ) CΙΜΟΝΑ

κατὰ τοῦ παραδό(ντο)ς ἐ(ς) Σίμωνα

κατὰ τοῦ παραδό(ντο)ς <ε> Σίμωνα

3ον. Ἐς αἰῶνα

4ον. Τό[ν] παρ' Ἀδο[ν] εἰ[σ(ε)]λθ[όν[τ]α

ἢ εἰσι[κ]όν[τ]α

5ον. Κατὰ τὸ ὑπ[ε]ρα[ληθ]ές [ὄν]ο[μ]α, ὃ καὶ προτιμᾷ (σελ.

432—436).

Ἡμεῖς ὑποθέτομεν μὴ πρόκειται ἀπλούστατα περὶ τῆς ἀναγνώσεως ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ ΗΜΩΝ ἢ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΟΙ[Η]CΑΝΤΟC ΤΟΝ ΚΟC]ΜΟΝ

	ΚΕΜΗ (1)	ἄπελθε] καὶ μὴ
35	ΑΔΙΚΙCΙCΜΙΔΕΤ (2)	ἀδικίσις μιδὲ τ[όν
	ΟΡΚΙΖΟΝΤΑΜΗ (3)	ὀρκίζοντα μη[δὲ
	ΤΟΝΩΡΚΙΖΟΜΕΝΟΝ	τόν ὀρκιζόμενον
	ΟΡΚΙΖΟCΕΦΥΜΑΑΓΡ (4)	ὀρκίζο σε φύμα ἄγρ-
	ΙΩΝΚΑΤΑ (5)	των κατὰ [τῶν Οὐρανίων
40	Δ (6)	Δ[υνάμεων
	
	

Β'.

	ΓΙΑΝ ΠΡΟ (7)	Ἄ]γιαν [ταύτην:] προ-
	ΕΥΧΗ . . . ΓΙΟC	σ]ευχή[ν . . . Ἄ]γιος
 ΠΟ πο

5

	. . . Τ
 ΤΙΜΙC τιμιC

10	ΜΗΧΑΗΛ (8)	Μηχαήλ [Γαβρι-
	ΗΛΟΥΡΙΕΙΛΡΑΦΑ	ήλ Οὐριείλ Ραφα-
	ΗΛΟΥΤΟΝΩΛΟΝ (9)	ήλ τοῦ τόν ὦλον
	. . ΝΑΜΕΩΝ . . . (10)	δυ]νάμεων [μὴ
	ΕΝΑΝΤΙΟΥCΘΑΙ . .	ἐναντιοῦσθαι [εἰς]

(1) Homolle ΑΠΕΛΘΕΚΕΜΗΑ

(2) Homolle ΔΙΚΗCΙCΜΗΔΕΤΟΝ

(3) Homolle ΩΡΚΙΖΟΝΤΑΜΗΔΕ

(4) Homolle ΕΞΟΡΚΙΖΟCΕ

(5) Homolle ΩΡΚΙΖΟCΕ

(6) Homolle οὐδὲν ἔχει.

(7) Homolle οὐδὲν ἔχει ἀπὸ τοῦ στίχου 1—8.

(8) Homolle ΜΙΧΑΗΛΓΑΒΡΙ

(9) ΩΛΟΝ ἀντὶ Αὔλων βεβαίως. Homolle ΗΛΟΥ ΤΟΝ ΩΛΩΝ.

(10) Homolle ΔΥΝΑΜΕΩΝ. Ἐν στίχοις 14—24 οὐδὲν ἔχει.

15	. . . ΕΝΟΥΤΟΥ	οὐδ'; ἐνούτου; .
	. . . ΡΑΥΜΑΤ τ]ραυμάτων
	ΤΑΣΤΙΣ τας τις
 ΧΑΡ χαρ . . .
	. ΑΙΚΟΛΙΤ	. . . αικολιτ . . . ;
	. . . ΤΙΕΦΑ τιεφα ;
 Σ σ
	. ΥΠΙ Υ	τότε οπι
	. ΟΥΣΕΤΙΕΝ; ΝΠΥ ους ετι εν ν . . . ;
	ΩΛΟΙΟ . ΕΤΑΛΕ	ωλοιο εταλε . . . ;
25	ΗΣΠΕΤΑΜΕΝΗΣ (11)	ησπεταμενης
	ΚΡΥΒΟΜΕΝΗ[Σ (12)	κρυβομένη[ς
	ΤΙΣ ΜΙΚΡΙΣΠΑ . . . (13)	τις μικρίς πα[ρα-
	. . . ΑΔΟΣ ΩΡΚΙ . . . (14)	φυ]άδος ώρκι[ζο-
	ΣΕ ΑΙΞΟΡΚΙ (15)	σε αιξορκι[ζο σε
30	ΦΥΜΑΑΓΡΙΟ (16)	φῦμα ἄγριο[ν εἰς τὸ
	ΜΕΓΑΩΝΩ . . . Τ . . . (17)	μέγα ὦνω[μα] τ-
	ΟΥ ΘΥ ΞΞΕΛΘΕ	οὔ Θ[εο]ῦ ἔξελθε
	ΚΕΜΗΑΔΗΚΙΣΙΣΜΗ (18)	κὲ μῆ ἀδηκίσις μῆ-
	ΔΕΤΟΝΩΡΚΙΖ (19)	δὲ τον ὠρκίζ-
35	ΟΝΤΑ ΜΗΔΕΤΟΝ (20)	οντα μῆδὲ τόν
	ΟΡΚΙΖΟΜΕΝΟΝ	ὀρκιζόμενον
	. ΡΚΙΖΟ . . . (21)	ὠ]ρκιζο σε ἐξορκί-

-
- (11) Homolle ΙΣΠΕΤΑΜΕΝΗΣ
 (12) Homolle ΚΡΥΒΟΜΕΝΙΣ
 (13) Homolle ΤΙΣΜΙΚΡΙΣΠΑΡΑ
 (14) Homolle ΦΥΑΔΟΣ ΩΡΚΙΖΟ
 (15) Homolle ΣΕΑΙΞΟΡΚΙΖΟΣΕ
 (16) Homolle ΦΥΜΑ ΑΓΡΙΩΝ
 (17) Homolle ΜΕΓΑΛΩΝΜΑ
 (18) Homolle ΜΗΑΔΗΚΙΣΙΣΜΗ
 (19) Homolle ΔΕΤΟΝΟΡΚΙΖΟ
 (20) Homolle ΝΤΑΜΗΔΕΤΟΝ
 (21) Homolle ΩΡΚΙΖΟΣΕΞΕΟΡΚΙ

	. ΟΣΕΦΥΜΑ . . . Ρ (22)	ζ]οσε φῦμα [ἄγ]ο[ι-
	ΟΝ . . . ΤΑΤΟ . . . (23)	ον [κα]τὰ τὸ[ν κα-
40	. ΕΛΘΟΝΤΑ (24)	τ ελθόντα
	ΤΑΚΑΤΩ (25)	τὰ κάτω [καί τῇ
	ΤΡΙΤ[Η] (26)	τρίτ[η] ἡμέρα
	ΡΙΩ	ρίω ;
	Ι . ΑΥ	ι αυ ;
45	. ΑΤΛ	κατ ελθόντα ;
	. ΝΗΤΟΥΣΜΟ	θ]νητοὺς μό[νους ;
	ΕΞΕΛΘΕΚΕΜΗ (27)	ἐξελθε κέ μή
 ΚΙCΙCΜΙΔΕ (28)	ἀδι]κίσις μιδὲ [τό-
	ΝΩΡΚΙΖΟΝΤΑΜΗΔ	ν] ὥρκίζοντα μηδ-
50	ΕΤΟΝΦΟΡΟΥΝ . . (29)	ἐ τόν φοροῦντα
	ΑΛΛΑΑΠΕ (30)	ἀλλὰ ἄπε-
	ΛΘΕΚΤΟΥΔΟΥ	λθε ἐκ τοῦ δοῦ-
	ΛΟΥ ΤΟΥ ΘΒ̄ ΕΚ ΤΗΣ	λου τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς
	ΔΟΥΛΙC ΤΟΥ ΘΒ̄ (31)	δούλις τοῦ Θεοῦ
55	ΤΟΝΑΦΟΡΚΙΖΟΜΕ	τόν ἀφορκίζομε-
	ΝΟΝΚΕΤΟΝΦΟΡΟΥ	νον κέ τόν φοροῦ-
	ΝΤΑ ΝΕΑΝΙΑ	ντα νεανία[ν]
58	. ΘΕΒ . . ΒΙΑΝΤΙ (32)	θεβ. διαντι

(22) Homolle ΖΟΣΕΦΥΜΑΑΓΡΙ

(23) Homolle ΟΝΚΑΤΑΤΟΝΚΑ

(24) Homolle ΤΕΛΘΟΝΤΑ

(25) Homolle ΤΡΙΤ. Ἐν στίχοις 43—46 οὐδὲν ἔχει.

(26) Homolle ΕΞΕΛΘΕΚΕΜΗΑ

(27) Homolle ΔΙΚΙCΙCΜΗΔΕΤΟ

(28) Homolle ΔΕΤΟΝΦΟΡΟΥΝ

(29) Homolle ΤΑ ΑΛΛΑΑΠ

(30) Homolle ΔΟΥΛΗΣ ΤΟΥ ΘῩ

(31) Homolle οὐδὲν ἔχει.

(32) Πιθανῶς τὸ ὄνομα τοῦ φοροῦντος νεανίου. Homolle οὐδὲν ἔχει.

Ἰὼν Γνωρίζομεν τὴν σπουδὴν τοῦ ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ Σχολῇ Σμύρνης φυλασσομένου κώδικος τῆς Πεντατεύχου ΙΒ' αἰῶνος, περιέχοντος πληθὺν καλῆς τέχνης μονογραφῶν, ὑψίστης ἀξίας διὰ τὴν διὰ τὴν καθόλου ἱστορίαν τοῦ βίου καὶ τῆς τέχνης τῶν μέσων αἰώνων. Τούτων δεῖγμα κατατίθημι δύο ('), τὴν μὲν, παριστῶσαν

(') Ταύτας ὀφείλομεν εἰς τὴν φιλόμουσον καὶ εὐγενῇ φροντίδα τοῦ κ. Σωκρ. Σολομωνίδου. Γενομένης προτάσεως ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς ἐν Βυζαντίῳ Ῥωσικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς κ. Οὐσπένσκη περὶ δημοσιεύσεως τῶν μονογραφῶν τῆς Ὀκτατεύχου, περὶ ἧς τὰς δεούσας ἀνακοινώσεις ἐποίησατο ἐν τῷ Συνεδρίῳ (Comptes Rendus σελ. 307) καὶ ἡμεῖς ἐξεφράσαμεν τὴν εὐχὴν, ἂν ἦτο δυνατόν νὰ δημοσιευθῶσι καὶ αἱ μονογραφαὶ τοῦ μοναδικοῦ τούτου κώδικος τῆς Σμύρνης.

Τὴν ἀξίαν τοῦ κώδικος τούτου ὠμολόγησε καὶ ὁ κ. Strzygowski, ἐξ αὐτοφίας γινώσκων περὶ τούτου. Ἐκ τῶν 395 δὲ μινυογραφῶν αὐτοῦ ἐδημοσίευσεν 13. (Byzantinisches Zeit. Krumbacher. Heft. 2. Der Bilderkreis der Griechischen Physiologus der Kosmas Indikopleustes 4. Oktateuch nach inschrip, d. Biblioth. zu Smyrna, von Strzygowski. Leipzig. 1899. Πρὸς. Kondakoff Histoire II. σελ. 75.

Περὶ τοῦ κώδικος τούτου ὁ κ. Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεὺς «Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Σμύρνῃ Βιβλιοθήκης τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς» σημειοῖ τὰ ἐξῆς :

Α—Ι

«Κῶδιξ εἰς μέγα τέταρτον, ἐκ φύλλων περγαμηνῶν 261' ἐποχῆς δὲ τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος. Περιέχει σειράν εἰς τὴν Ὀκτάτευχον, ἥτοι

Φύλλον 1 σελ. α'. τεμάχιον τῆς πρὸς Φιλόκράτην ἐπιστολῆς τοῦ Ἀριστέου, (περὶ ἧς ὄρα Fabricii Bibliotheca Graeca-Hamburg. 1708—28. II. σελ. 317.—Hoffman. Lex bibliographiquum, Lipsiae, 1836. σελ. 286.—Κ. Οἰκονόμου, Περὶ τῶν Ο'. ἐρμηνευτῶν. Ἐν Ἀθήναις, 1845 Δ', σελ. 944).

Φύλλον 2. τετράγωνόν τινα ζωγραφίαν εἰκονίζουσαν τὸν Θεὸν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸ Σύμπαν κρατοῦντα' ὑπὸ δὲ ταύτην, ἐρυθροῖς γράμμασι, τὴν σημείωσιν «Τάδε ἔνεσθιν (Χειρόγρ. ἔνεστιν) ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ Παλαιᾷς Διαθήκῃς (Χειρόγρ. Διαθήκῃς) οὕτως. Γένεσις, Ἐξοδος, Λευϊτικόν, Ἀριθμοί, Δευτερονόμιον, Ἰησοῦς, Κριταί, Ῥοιθ ταυτά ἐστὶν ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ Παλαιᾷς».

Φύλλον 3—260 τὰ ἐν τῇ ἁνωτέρῳ σημειώσῃ μνημονευόμενα τεύχη

«τὸν λουτήρα τὸν χαλκοῦν» ('Εξόδ. λ'. 18), καὶ τὸν Βεσελεὴλ κατασκευάζοντα τὴν τῶν θυμιαμάτων σύνθεσιν ('Εξόδ. λ'. καὶ λς') (Εἰκὼν 12), τὴν δέ, τὴν μοσχοποιῖαν καὶ τὴν διὰ τῆς τέφρας τῶν χρυσῶν σκευῶν ἐκ Μωυσέως ἀποκατάστασιν ('Εξόδ. λβ'.) (Εἰκὼν 13).

τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης σὺν τοῖς σχολίοις τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Ἐκκλησίας Θεολόγων, κεκοσμημένα ἑκασταχοῦ πλείσταις εἰκόσι πάσαι σχεδὸν τὰς τῆς Πεντατεύχου καὶ τῶν ἄλλων βιβλίων σκηναῖς εἰκονιζούσαις.

Φύλλον 260. «Πόσαι παραδόσεις εἰσὶ τῆς θείας Γραφῆς, εἴποι·ν ἀπὸ τοῦ Ἑβραϊκοῦ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἐρμηνεῖαι καὶ τίνες οἱ ταύτην ἐρμηνεύσαντες».

Φύλλον 261^α. «Ποσάκις καὶ τότε ἐπενθήθησαν οἱ ἐξ Ἰσραήλ».

» 261^β. Σημείωσιν περὶ τῶν ἐν τῇ Γραφῇ ἀπαντωμένων ὀνομάτων τοῦ Θεοῦ· μεθ' ἧν, ἐρυθροῖς γράμμασι, τὸ ἐπόμενον τοῦ ἀντιγραφέως σημείωμα «Χριστὲ δίδου μογήσαντι τὴν πολυλόβον ἀρωγὴν». Μετὰ τοῦτο δέ, ἐν νεωτέρα τοῦ κώδικος γραφῇ, τὰ ἐπόμενα μόλις ἀναγινώσκονται. «Ἀφιερώθη ἡ παροῦσα δέλτος παρὰ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Βιδυρίω....εἰς τὸν πάνδεπτον καὶ θεῖον ναὸν τοῦ ὁσίου καὶ μακαρίου πατρὸς ἡμῶν Νίκωνος τοῦ....ὑπὲρ μνήμης κοιμήσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ τῶν....αὐτοῦ....μηνὶ Ὀκτωβρίῳ γ'. ςψξη' (=1260) Ἐκοιμήθη ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ Ἰωάννης ὁ Πα....μηνὶ Ἰουλίῳ εἰς τὸν Κύριον. Ἐκοιμήθη ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ.... Ἰωάννης... μηνὸς... πρώτη ἔτους ςψξδ'». (=1256).

Τὸ πρῶτον φύλλον τῆς Σειρᾶς ταύτης, ὅπερ περιεῖχε τὸ πρῶτον τῆς Γενέσεως ἐδάφιον μετὰ τῶν εἰς αὐτὸ σχολίων, ἐλλείπει. Φαίνεται δέ, ὅτι βέβηλος χεὶρ περιηγητοῦ ἢ ἄλλου τινὸς ἀφῆρσε τοῦτο.

Περὶ ὁμοίων κωδίκων ὅρα Fabricii. Bibl. Gr. VII, σ. 729—735. Τὰ ἐν τῷ κώδικι τοῦτῳ περιεχόμενα ἐξεδόθησαν ὑπὸ Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκου ἐν Λειψίᾳ τῷ 1772 ἐξ ὁμοίου χειρογράφου εὑρισκομένου παρὰ τῷ τότε ἡγεμόνι τῆς Βλαχίας Γρηγορίῳ τῷ Γκίκᾳ· σημείωσαι δέ, ὅτι ὁ κώδιξ οὗτος τῆς ἁγίας Φωτεινῆς ἦν γνωστὸς ἐξ ἀκοῆς τῷ Θεοτόκῃ· διότι ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ λέγει, ὅτι «Καὶ τῷ πανιερωτάτῳ Σμύρνης Μητροπολίτῃ δι' ἀξιολόγων σπουδάσας ἀνδρῶν ἀπέστειλὰ· ἐλέγετο γὰρ κάκει παραπλήσιον διαδύεσθαι τεῦχος». Καὶ ὁ Pocock λέγει περὶ αὐτοῦ ταῦτα ἐν τῇ περιηγήσει του «*The Greck Metropolitan has a very fine manuscript of the Pentateuch, supposed to have been wrote the year eight hundred (!) wit ha large comme on it, it is on par-*

**Δ'. Ἀνακοίνωσις πρωτοτύπων ἡμῶν
ἐπιστημονικῶν ἐργασιδῶν.**

Ἐν τέλει ἀνακοινοῦμεν ἰδιάς ἐπιστημονικὰς ἡμῶν ἐργασίας,
τὰς ἐξῆς:

Ι. Τὴν ἐπιστημονικὴν διάταξιν Ὁρθοδόξου Χριστιανικοῦ Ἀρ-

Εἰκὼν 12.

chment exceedingly well written, and adorned with several paintings, which are well executed for those times». Ὁρα Description of the Est London, 1743—45 III, σ. 38. Ὁ δ' ἐν τῇ «Χρυσαστράδι» (τόμ. Δ'. σ. 12) γράφας τινὰ περὶ αὐτοῦ ἔσφαλλεν εἰπὼν, ὅτι τὰ ὕστατα αὐτοῦ φύλλα ἐλλείπουσι.

Ὁ κῶδιξ οὗτος ἐδωρήθη τῇ Βιβλιοθήκῃ (τῆς Εὐαγγ. Σχολῆς) παρὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἀγ. Φωτεινῆς».

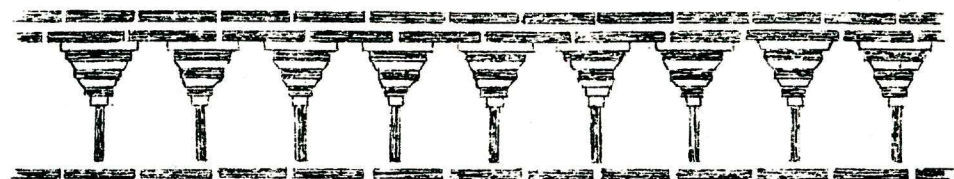
Εἰκὼν 13.

χαιολογικοῦ Μουσείου (Μουσειονομία. κατὰ τὸ οἰκονομία), ἐξελισσομένης τῆς ἱστορίας τῶν ἐν αὐτῷ ἀντικειμένων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς σήμερον.

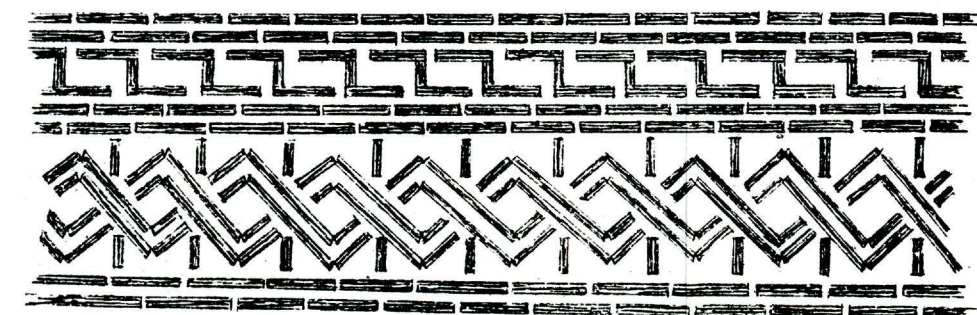
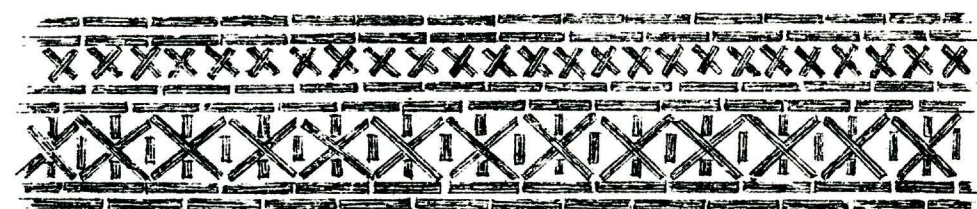
ΚΕΡΑΜΟΠΛΑΣΤΙΚΑ

Α' ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ

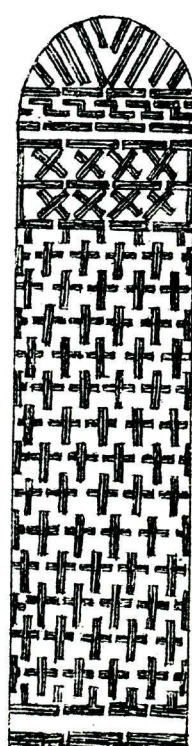
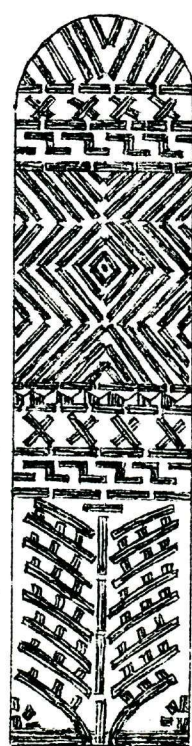
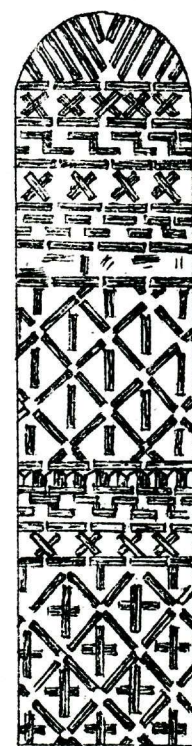
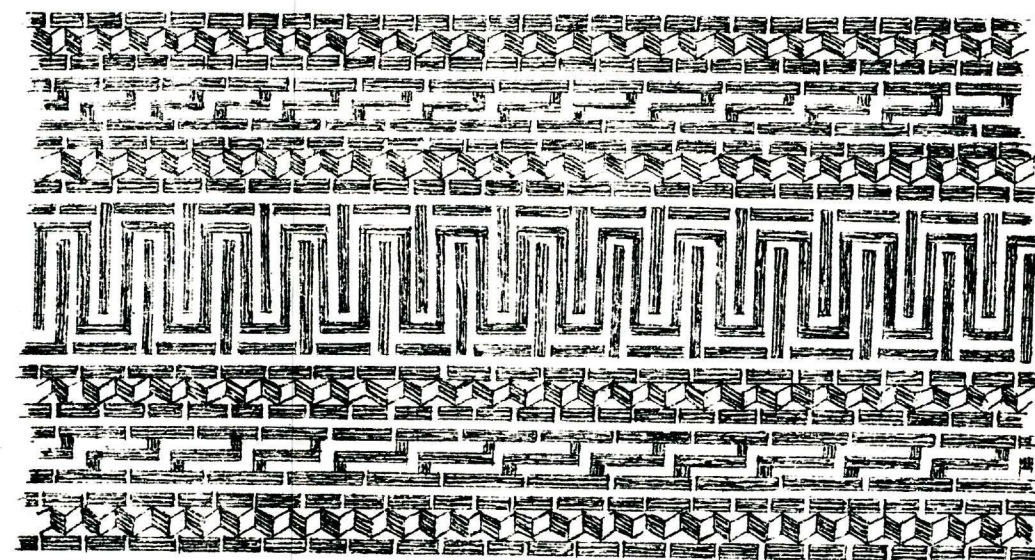
1^{ον} ΑΠΛΑ

2^{ον} ΣΥΝΘΕΤΑ

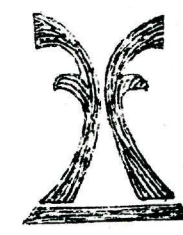
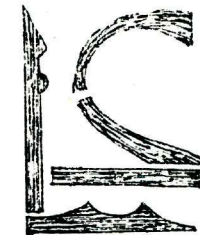
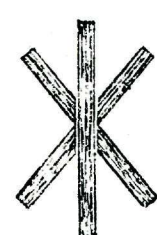

3^{ον} ΠΟΛΥΣΥΝΘΕΤΑ

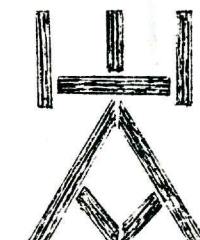

Β' ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

1^{ον} ΜΟΝΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

2^{ον} ΧΩΡΙΑ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

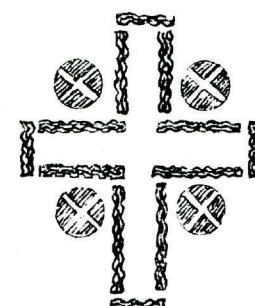
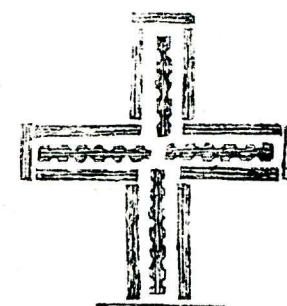
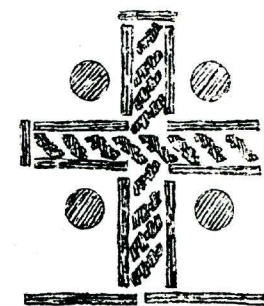
3^{ον} ΠΟΙΚΙΛΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

ΤΟ ΑΥΤΟ Ο ΘΕΙΟΣ ΟΝΤΟΣ ΝΑΟΣ

ΕΚ ΒΑΡΥΝΤΗ ΑΓΝΩΣΤΗ

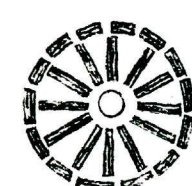
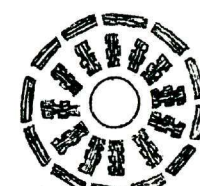
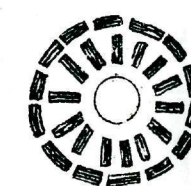
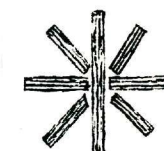

Γ' ΣΤΑΥΡΟΙ

Δ' ΜΥΣΤΙΚΑ

ΑΣΤΕΡΕΣ ΚΑΙ ΗΛΙΟΙ
ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΩΣ

Κ. Α. Πένας σχεδίασεν 1907.

II. Τὴν σπουδὴν καὶ συστηματοποίησιν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν κεραμοπλαστικῶν διακοσμήσεων τῶν ἀρχαίων χριστιανικῶν ναῶν, ὡς διαιροῦμεν (ὄρα πίνακα κεραμοπλαστικῶν) ⁽¹⁾.

A'. Εἰς Κοσμήματα

1. ἀπλᾶ
2. σύνθετα
3. πολυσύνθετα

B'. Εἰς Ἐπιγραφάς

1. Μονογράμματα ⁽²⁾
2. Χωρία τῆς Ἀγίας Γραφῆς ⁽³⁾
3. Ποικίλας ἐπιγραφάς ⁽⁴⁾

Γ'. Εἰς Σταυρούς, καὶ

Δ'. Εἰς μυστικούς ἀστέρας ⁽⁵⁾ καὶ μυστικούς ἡλίους τῆς Ἀποκαλύψεως. ⁽⁶⁾

III Καὶ τὰς συλλογὰς ἡμῶν.

1. Χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν.	4060
2. Ἐπιθέτων τοῦ I. X. ἐπὶ εἰκόνων	50
3. Ἐπιθέτων τῆς Θεοτόκου ἐπὶ εἰκόνων.	157
4. Ἐπιθέτων I. X. ἐπὶ ναῶν καὶ Μονῶν πλείονα τῶν	100
5 Ἐπιθέτων τῆς Θεοτόκου ἐπὶ ναῶν καὶ Μονῶν.	166

(1) Τὸν πίνακα τοῦτον ὀφείλομεν εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς Ἑταιρείας εὐγενῆ καὶ αὐθόρμητον προσφορὰν τοῦ ἀρχαιοφίλου καὶ φιλομούσου καλλιτέχνου κ. Κ. Α. Λέκκα. Εὐτυχεῖς δ' ἐσόμεθα ἂν δυνηθῶμεν βραδύτερον νὰ δημοσιεύσωμεν, ὅση ἡμῖν δύναμις, τελειότερον, τὸ καθ' ὅλου σύστημα τῆς ἐξωτερικῆς ἀρχιτεκτονικῆς κεραμοπλαστικῆς διακοσμήσεως τῶν ναῶν, ὡς καὶ τῶν ἐπὶ μαρμάρων ἀναγεγλυμμένων συμβολικῶν ἢ ἀπλῶν διακοσμήσεων, περὶ οὗ ἡρξάμεθα συσχεπτόμενοι μετὰ τοῦ ἀνωτέρω καλλιτέχνου.

(2) Κατὰ τὸ πρὸς Ἐφεσ. 6' 19—22.

(3) Ἀποκαλ. α'. 8. 11.

(4) Ἰδὲ Δ^r. Lampakis. Mémoire sur les Antiquités Chrétiennes de la Grèce σελ. 42—62 (Athènes 1902).

(5) Ἀποκαλ. xβ'. 16.

(6) Ἀποκαλ. α'. 16.

6. Ὀνομάτων χριστιανῶν ἀγιογράφων 464
 (Ἐν ὅλῳ ἐνεπίγραφῳ δελτία πλείονα τῶν 5000)
 7. Φωτογραφιῶν χριστιανικῶν μνημείων 1360
 8. Ἀρχιτεκτονικῶν κατόψεων ἀρχαίων χριστιαν. ναῶν 156
 Ταῦτα πάντα δύναται νὰ ἴδῃ ὁ ἐπιθυμῶν ἐν τῷ Χριστιανικῷ
 Ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ, εἰς ὃ ἐνλαβῶς καὶ μετὰ σεβασμοῦ, ὡς
 ἐν ἱερᾷ κυνέλλῃ κατεθέσαμεν.

I I

Περὶ διακρίσεως τῶν ὅρων Βυζαντινῇ Ἀρχαιολογία καὶ Βυζαντινῇ τέχνῃ καὶ τῶν ὅρων Χριστιανικῇ Ἀρχαιολογία καὶ Χριστιανικῇ τέχνῃ.

Ἐπειδὴ πολλοὶ συγχέουσι τοὺς ὅρους Βυζαντινῇ Ἀρχαιολογία καὶ Χριστιανικῇ Ἀρχαιολογία, χάριν τούτων ἐπιστημονικῶς τὰ χρονικὰ ὅρια τῶν ἀνωτέρω ὅρων διασαφηνίζομεν καὶ διαστέλλομεν ὡς ἑξῆς :

Ὑπὸ τὸ ὄνομα Χριστιανικῇ Ἀρχαιολογία πρέπει νὰ ἐννοῶμεν τὸ ἐνιαῖον τῆς καθόλου χριστιανικῆς ἐποχῆς, ἥτις ἀπὸ Χριστοῦ ἀρχομένη, διήκει μέχρις ἡμῶν. Τοῦναντίον ἡ Βυζαντινῇ Ἀρχαιολογία περιλαμβάνει μόνον τὸ ἀπὸ VI—XV αἰῶνος χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ ἐν Βυζαντίῳ νέος βίος ἀνεπτύχθη καὶ τέχνη.

Ἡ Βυζαντινῇ ἀρχαιολογία ἐπομένως ἀφίνει ἀνιεστάτους τοὺς πρὸ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς καὶ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους, (ἥτοι I'. ὀλοκλήρους αἰῶνας).

Τὸ αὐτὸ νοεῖται καὶ περὶ τῆς Βυζαντινῆς τέχνης, ἣν πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς καθόλου Χριστιανικῆς τέχνης προσφυνέστερον ἡδυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν Ἑλληνικὴν Χριστιανικὴν τέχνην, καθ' ὅσον τὰ ἐπίθετα Βυζαντινός, Βυζαντινός, Βυζαντινός, Βυζάντιος καὶ Βυζαντιακός καὶ εἴ τι ἕτερον,

οὐδέποτε ἡ συνειδήσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπεδέξατο ὡς ἴδια ἔθνη ἐπίθετα.

Σημείωσις.—Γνωστὰ ὅσα λαμπρὰ περὶ τούτου ἔγραψεν ὁ σοφὸς Καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ Κ. Παπαρρηγόπουλος, οὗ τὴν στέρησιν ἐπὶ πολλὰ ἔτη πενήθῃσι ἡ σεμνὴ τῆς Ἱστορίας ἔδρα.

Οἱ ἰθαγενεῖς οὐδέποτε ἐκάλεσαν ἑαυτοὺς *Βυζαντινοὺς* ἢ *Βυζαντινούς*, οὐδὲ ἐπεκράτησέ ποτε τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ Δύσει μετὰ τοσαύτης περιφρονήσεως. ὥστε τὸ *Βυζαντινὸς* καὶ *Βυζαντινισμὸς* (*Byzantin. Byzantinisme*) νὰ σημαίνῃ τὸν μωρόν, τὸν ἀνόητον καὶ μικρολόγον κυρίως ἐν ταῖς συζητήσεσιν.

«Αἱ χλευαστικαὶ καὶ περιφρονητικαὶ ἐκδοχαὶ τῆς προσηγορίας ταύτης», λέγει ὁ σοφὸς ἱστορικός, «τοσοῦτον μετ' αὐτῆς συνεπάγησαν, ὥστε εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ χωρισθῶσιν ἀπ' αὐτῆς, καὶ ἔπειτα δὲν ἤξεύρω, ἐξακολουθεῖ ὁ ἴδιος, διατί νὰ ὀνομάσωμεν τὴν μεγάλην ἐκείνην καὶ ἐνδοξον περίοδον τοῦ Ἑλληνισμοῦ διὰ προσηγορίας ξενικῆς, ἣν **οὐδέποτε** ἀπεδέχθησαν αἱ τότε γενεαὶ καὶ ἣν δὲν ἠδυνήθημεν ἀκόμη νὰ συμφωνήσωμεν πῶς πρέπει νὰ ὀρθογραφῶμεν καὶ ὀρθοτονώμεν». (Παπαρρηγ. Γ'. σελ. 25—26).

Εἶνε ἀληθές, ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰῶνας καὶ μετέπειτα μέχρι τοῦ ΙΑ'. αἰῶνος οἱ Ἕλληνες Χριστιανοὶ ἀπέφευγον τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλληνος, διότι τοῦτο ἐσήμαινε τὸν *ἐθνικόν*, τὸν *εἰδωλολάτριν*· ἥδη ὁ Μέγας Ἀθανάσιος ἔγραψε «Λόγον κατὰ Ἑλλήνων» (δηλαδὴ κατὰ τῶν εἰδωλολατρῶν). Ὁ Θεοφάνης ἀναφέρει, ὅτι ὁ Ἰουλιανὸς οἰεῖς *Ἑλληνισμὸν* ἐξετράπη» (δηλ. εἰς εἰδωλολατρείαν). Ὁ Μαλαλᾶς λέγει περὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅτι οὗτος ἐθέσπισε ἀμὴ πολιτεύεσθαι τοὺς *Ἑλληνίζοντας* (=τοὺς φρονούντας τὰ τῶν εἰδωλολατρῶν), ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ Ψελλὸς (ια'. ἑκατοντ.) ἀντιτάσσει τὸν «Ἑλληνα λόγον» εἰς τὸν «Χριστιανικὸν λόγον», (σ. 20.). Διὰ τοῦτο οἱ ἐν Βυζαντίῳ προϋτίμων νὰ καλῶσιν ἑαυτοὺς *Ρωμαίους* (ὡς ὑπηκόους τῶν Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων, ὧν ἡ ἔδρα μετατεθεῖσιν εἰς Βυζάντιον ἐκλήθη Νέα Ρώμη), ἢ *Γραικοὺς* ὀνόματος πολὺ παλαιοτέρου καὶ τοῦ ὀνόματος τῶν Ἑλλήνων

(σ. 21), οὐχὶ ὁμῶς *Βυζαντινοὺς ἢ Βυζαντίνοις ἢ Βυζαντιακοὺς ἢ Βυζαντικούς*.

Ὅτε δ' ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἡρακλείου τὸ Κράτος διηρέθη εἰς Θέματα, τὸ Θέμα τῆς Ἑλλάδος περιωρίσθη εἰς μόνην τὴν ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ χώραν, οἱ κάτοικοι δὲ τούτου ἢ ἐλέγοντο ἀπλῶς «οἱ τὴν Ἑλλάδα οἰκοῦντες» (Νικηφόρος Κων/πόλεως) ἢ ὠνομάζοντο «Ἑλλαδικοὶ» (Θεοφάνης) ἀναμιμνήσκοντες μᾶλλον τὴν Ἑλλάδα ἢ τοὺς Ἕλληνας (=εἰδωλολάτραις), ἀφοῦ μάλιστα ἐν τῇ σημασίᾳ ταύτῃ χρῆσιν τοῦ ὀνόματος (Ἑλλαδικοὶ=οἱ τὴν Ἑλλάδα οἰκοῦντες) ἐποίησατο Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος ἐν τῇ σ'. π. Χ. ἑκατοντ. οὕτως δὲ καὶ ἡ Πουλχερία ὠνόμασε τὴν Ἀθηναίδα πρὸς τὸν Θεοδοσίον ἀσεμνόπαιδα ἐλλόγιμον Ἑλλαδικὴν Παρθένον (= ἀντὶ κόρην ἐξ Ἀθηνῶν Ἑλληνίδα Παρθένον).

Ὅτε ὁμῶς τὸ ὄνομα Ἕλλην ἔπαυσε νὰ σημαίνει τὸν εἰδωλολάτρην ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ σημασίαν. Ἡδὴ Ἄννα ἡ Κομνηνὴ (1083—1143) καυχᾶται, ὅτι εἰς ἄκρον Ἑλληνίζειν ἱσπουδάσει. Νικήτας ὁ Χωνιάτης (ΙΓ'. ἑκατοντ.) γράφων περὶ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Σταυροφόρων : δυστυχῆς, λέγει, ἐγὼ καταδικασθεὶς νὰ παραδώσω εἰς τὴν ἱστορίαν πολεμικὰς πράξεις ἐν αἷς μὴ νικῶσιν Ἕλληνες (=δηλ. Χριστιανοὶ Ἕλληνες, Ρωμαῖοι).

Κατὰ δὲ τὸν ΙΕ'. αἰῶνα ὁ Δούκας καλεῖ αὐτοὺς «γένος τῶν Ἑλλήνων», ὁ δὲ σύγχρονος αὐτοῦ Ἀθηναῖος Λαόνικος Χαλκοκονδύλης τοὺς μὲν ὑπηκόους τῶν ἐν Βυζαντίῳ Αὐτοκρατόρων καλεῖ Ἕλληνας τοὺς δὲ Αὐτοκράτορας τούτων «Βασιλεῖς Ἑλλήνων»· αὐτὸς δὲ ὁ μάρτυς Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐν Βυζαντίῳ δημηγορίαν, αὐτοὺς μὲν ἐκάλεσεν «ἀπογόνους Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων», τὴν δὲ ἐκπνέουσαν πόλιν «ἐλπίδα καὶ χαρὰν ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ».

Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ ἐν Βυζαντίῳ οὐδέποτε ἐκάλεσαν ἑαυτοὺς Βυζαντινοὺς, ἀφοῦ ἀπὸ τῆς ΙΒ'. ἑκατονταετ. ἐπανῆλθε τὸ τιμιώτατον ὄνομα τῶν Ἑλλήνων, ἀφοῦ αὐτοὶ οὗτοι ἐπροτίμων νὰ καλῶσιν ἑαυτοὺς Ρωμαίους ἢ Γραικοὺς οὐδέποτε ὁμῶς Βυζαντίνοις ἢ Βυζαντινοῖς, καὶ τέλος ἀφοῦ ὁ μάρτυς Βασίλειος ἀπὸ τῶν ἐπ' αὐτῶν λαὸν προσφωνεῖ «ΑΠΟΓΟΝΟΥΣ ΕΛΛΗΝΩΝ», τὴν δὲ Πόλιν

«*XAPAN PANTON TON ELLHNON*», διατί ἡμεῖς νὰ παρίδωμεν τὸ ἔνδοξον καὶ τρισένδοξον ὄνομα τοῦ Ἑλληνας καὶ νὰ δεχθῶμεν τὸ ὑβριστικὸν τοῦ Βυζαντινοῦ ἢ Βυζαντινίου;

Ἐπὶ Τουρκοκρατίας οἱ Πατέρες ἡμῶν ἀδικριτίως ὠνόμαζον ἑαυτοὺς *Ρωμαίους* ἢ *Ρωμηούς*, *Γραικοὺς* καὶ Ἑλληνας, ὅτε ὁμοῦ τὸ Κράτος ἡλευθερώθη καὶ ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ πρώτη Ἑθνικὴ Συνέλευσις ἐξοβελίσασα πάντα τὰ λοιπὰ ὀνόματα, ὡς δικαίως παρὰ τῇ ὁ ἡμέτερος γλυκὺς τοῦ ἔθνους διδάσκαλος, καθιέρωσεν ἐπισήμως τὰ τιμιώτατα τῆς γλώσσης ἡμῶν ὀνόματα, Ἑλλάς, Ἑλληνες, Ἑλληνικὴ Ἐπικράτεια, Ἑλληνικὴ Πολιτεία, Πανελληνιον, ἡμεῖς ἐκ τίνος τάχα λόγου θέλομεν νὰ ἐπιβάλλωμεν ἡμῖν καὶ τοῖς προγόνοις ἡμῶν τὸ ἥμισυ Ἑλληνικῆς συναισθήσεως ὄνομα τοῦ Βυζαντινοῦ ἢ Βυζαντινίου; (¹)

Καὶ ὁμοῦ παρὰ τὰς παρατηρήσεις σοφῶν συναδέλφων, ὡς προεξῆρχεν ὁ πολὺς Marucchi (*Comptes Rendus du Congrès* 1905 σελ. 322) παρὰ τὴν καθαρῶς ἐπιστημονικὴν καὶ σαφεῆ ἀνακοίνωσιν ταύτην, παρὰ τὰς γνώμας τῶν διαπρεπεστέρων Καθηγητῶν τοῦ κλάδου τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας, ἐνθερμοὶ φίλοι τῆς Βυζαντινῆς τέχνης, πολὺ πρὸ τοῦ Συνεδρίου μεταχειρισθέντες, ὡς αὐτοὶ ἐνόμισαν καλὸν ὁμοῦ συγχρόνως τοὺς ὅρους *Χριστιανικὴ* καὶ *Βυζαντινὴ τέχνη* (*La Collection Chrétienne et Byzantine des hautes études par Millet Paris 1903*) ἐπέβηλον ἀμφοτέροις τοὺς ὅρους τούτους, ἀντὶ τοῦ γενικοῦτάτου καὶ περιεκτικωτάτου ὅρου *Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογία*, ὅς ᾗ ἦν ὡς ὑποδιαίρεσις, εἶτα ὑπάγεται ἡ Βυζαντινὴ Ἀρχαιολογία (*Comptes Rendus* 1905 σελ. 322). Αἱ συγγραφαὶ τοῦ μέλλοντος δηλώσουσι κατὰ πόσον θέλει γίνεαι δεκτὴ ἡ πρότασις αὕτη.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἐν τῷ Ἀρχαιολογικῷ Συνεδρίῳ ἡμετέρων ἀνακοινώσεων.

Πλὴν δὲ τούτων ἀναφέρομεν ὅτι τέως ἐδημοσιεύσαμεν περὶ τὰς 300 τοῦ κλάδου ἡμῶν διατριβὰς καὶ 15 ἰδίαις συγγραφαίς, ἐξ ὧν κατεθέσαμεν τὰ ἐξῆς: 1) *Ἔργα Θεολογικὰ*. 1893.—2) *Γενικὴ εἰσαγωγή εἰς τὴν Χριστ. Ἀρχαιολογίαν*. 1897.—3) *Κατάλογος τῆς ἐν Ζαππεῖῳ ἐκθέσεως τῆς Χριστ. Ἀρχ. Ἑταιρείας*. 1881.—4) *Μελέται καὶ περιηγήσεις τῶν ἐτῶν 1892—1893*. 1894.—5) *Χριστιανικὴ Ἀγιογραφία τῶν 9 πρώτων αἰώνων*. 1896.—6) *Χριστ. Ἀρχαιολογία τῆς Μονῆς Δαφνίου*. 1889.—7) *Ἡ Μονὴ Δαφνίου μετὰ τὰς ἐπισκευάς*. 1899.—8) *Mémoire sur les Antiquités Chrétiennes de la Grèce*. 1902.

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ περὶ τῶν μονογραμμάτων τοῦ ἱεροῦ ὀνόματος

(¹) Τοὺς σοφοὺς τούτους λόγους τοῦ ἀειδύμου Παπαρρηγοπούλου πολὺ λαχοῦ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ κατεσπαρμένους ἴδε κυρίως τόμ. Γ' κβ'—κγ. σελ. 19—26 ἐκδ. 1888.

ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ὑπὸ τοὺς τύπους ΙC καὶ ΩΙ καὶ ἄλλους
τύπους τῶν γραμμάτων τῆς Ἀποκαλύψεως Α Ω, ἅτινα βλέπομεν
ἐντετοιχισμένα εἰς τοὺς τοίχους ἀρχαίων Χριστιανικῶν ναῶν, ὅτι
ταῦτα δὲν εἶναι γράμματα, ὡς ἡμεῖς λέγομεν, ἀλλὰ Κουφικά
σήματα ἢ κοσμήματα (Kufische Zeichen). ὡς ἐν τῇ συνεδρίᾳ
τῇ 11 Ἀπριλίου 1905 ἀνέφερεν ὁ κ. Strzygowski (*), περὶ
τούτου ἀναμένομεν τὴν δημοσιεύσιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ περὶ τούτου
πραγματείας, ὅτε ἡμεῖς ἀντὶ πάσης ἄλλης ἀπαντήσεως ἀπλῶς
θέλομεν δημοσιεύσει μίαν τῶν ἐξωτερικῶν πλευρῶν τῶν τοίχων
ἐνός τῶν ἐν Ἀθήναις Χριστιανικῶν ναῶν, ἐφ' οὗ εἰς τὴν μίαν
σειρὰν διὰ κεραμοπλαστικῶν στοιχείων γράφεται καθαρῶς τὸ ἱερὸν
μονόγραμμα

ΙC	ΙC	ΙC	ΙC	ΙC
----	----	----	----	----

εἰς δὲ τὴν

ἄλλην σειρὰν γράφεται οὕτω

ΩΙ	ΩΙ	ΩΙ	ΩΙ	ΩΙ
----	----	----	----	----

προτασσομένου δηλαδὴ τοῦ Ω, καὶ τοῦτο χάριν ποικιλίας τῆς
ἐξωτερικῆς κεραμοπλαστικῆς διακοσμήσεως τοῦ ναοῦ, καθόσον ἐν
τῇ ἐξωτερικῇ ἀρχιτεκτονικῇ ταύτῃ χρήσει τοῦ ἱεροῦ μονογράμ-
ματος τοῦ Ἰησοῦ ἐννοεῖται μὲν πάντως καὶ κυρίως ἡ δογματικὴ
ἐννοια πρὸς Ἑφ. σ. Β' 19—22 δ' 15—16, ἣν πολλάκις ἀνεπτύ-
ξαμεν, χρησιμεύει ὁμως ἡ ἐπαλλαγὴ αὕτη ΙC καὶ ΩΙ ὡς ἐλευ-
θέρα ἐξωτερικὴ κεραμοπλαστικὴ τοῦ Ναοῦ διακόσμησις προτιμω-
μένη καὶ μάλιστα ἀντὶ πάσης ἄλλης ἐξωτερικῆς κεραμοπλαστικῆς
διακοσμήσεως τῶν Ναῶν.

Ὡσαύτως ἐν τῇ Byz. Zeits. Τόμ. XIV. σελ. 751 ὁ κ.
Strzygowski λέγει «Lambakis legte allerhand Samm-
lungen von Photographien, inschriften. Beinamen Chri-
sti und Mariae, Kunstlernamen u. dgl. vor. indem er
besonderes Gewicht auf ihre Zahllegt».

Λέγει, ὅτι ἀποδίδομεν ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὸν ἀριθμὸν.
Πόθεν ἐξάγει τοῦτο; Ἡμεῖς ἀπλῶς εἶπομεν τὸ εἶδος καὶ τὸ ποσὸν
τῆς ἐργασίας ἡμῶν.

Ἐὰν εἰς τὸν κ. Strzygowski ἔκκαμεν ἐντυπωσιν μᾶλλον ὁ
ἀριθμὸς ἢ τὸ εἶδος, αὐτὸ δὲν ἀφορᾷ ἡμᾶς.

Δὲν ἀνεφέρομεν δὲ περὶ τοῦ ποιοῦ διότι γνωρίζει ἔαν ἐν τῷ
ὀρίσθῃ χρόνῳ τοῦ Συνεδρίου ἡδύνατο νὰ γίνη τοῦτο.

Ἐτέθησαν ὁμως ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Ἑταιρείας εἰς τὴν διάθε-
σιν παντός ἐπιθυμοῦντος νὰ μελετήσῃ αὐτά.

(*) Comptes Rendus σελ. 312. Ταῦτα ὁμως ἐν τῇ Byzantinische
Zeitschrift Τόμ. XIV. σελ. 751 δέχεται ὅτι εἰσὶ κουφικά διακοσμητικὰ
γραμματα ὅτε δὲν διαφωνεῖ μεθ' ἡμῶν, ὅτι ταῦτά εἰσι γράμματα δὲν
ἐννοοῦμεν ἐπομένως τί ἐννοεῖ ὁ κ. Strzygowski εἰς τὸ Comptes Rendus
σελ. 312 λέγων «Lambakis hat letzere, allerdings in einem anderen
Sinne, zusammengestellt».